

XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Gödöllő, 2015. április 15–17.
Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Nemzeti Közsolgálati Egyetem

*Múltidéző katonai díszegyenruhák a két világháború közötti
időszakban*

Jelige: Katonai díszviseletek

Pályamunka lezárásának időpontja: 2014.06.19.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés: a katonai egyenruhákról általánosságban	4
1.1. Összetartozást megjelenítő öltözetek.....	4
1.2. Az egyenruha fogalma, fajtái.....	5
2. A díszegyenruhák kialakulásának előzményei	6
2.1. Az első huszárezredek kialakulása	6
2.2. A kezdeti egyenruhák jellemzői (színei, stílusjegyei)	7
2.3. A kezdetektől meghatározó egyenruhadarabok.....	10
2.4. A díszegyenruhák sajátos jellemzői.....	12
3. A magyar díszegyenruhák kialakulása.....	13
3.1. A magyar honvédség létrejötte.....	13
3.2. A magyar díszegyenruhák fő részei.....	15
3.2.1. A tiszti csákó	15
3.2.2. Az atilla és a zsinórzat	17
3.2.3. A csizma.....	19
4. Az egyenruhák átalakulása az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában	20
4.1. A szabadságharc utáni állapotok.....	20
4.2. Az egyenruhák egységesedésének szakaszai	22
4.2.1. Változások a zsinórzatban, a „csontváz-atilla”	22
4.3. Az első világháború egyenruhái	23
4.3.1. A huszárság szerepének gyengülése	23
4.3.2. A színes egyenruhától a csukaszürke és a tábori szürke színig.....	24
5. A Horthy-korszak utolsó hagyományőrző díszegyenruhái	26
5.1. A világháború és Trianon hatása	26
5.3. Önálló kezdeményezések a békebeli egyenruházaton.	28
5.3.1. 1924: A Csáky–egyenruha	28
5.3.2. Az 1926 M társasági ruha	32
5.3.3. Az 1931 M társasági ruha	34
6. Összegzés.....	37
Felhasznált irodalom.....	38
Internet	39
Mellékletek	42
1. számú melléklet: az első huszárezredek ruházati elemei (18. század)	42

2.	számú melléklet: tiszti csákók (1848–49).....	43
3.	számú melléklet: az Osztrák–Magyar Monarchia idejében	44
4.	számú melléklet: az I. világháború	45
5.	számú melléklet: a Magyar Királyi Honvédség egyenruhái a két világháború között ..	46
6.	számú melléklet: az 1924-es Csáky egyenruhához rendszeresített Bocskai kalpag, és díszei.....	47
7.	számú melléklet: az 1924-es Csáky egyenruha	49
8.	számú melléklet: a rendszerváltást követő évek főbb egyenruhái.....	50

1. Bevezetés: a katonai egyenruhákról általánosságban

1.1. Összetartozást megjelenítő öltözetek

A baráti társaságoktól kezdve, az egyes iskolákon át, egészen a multinacionális cégekig szinte mindenhol található egy tárgy, egy jelvény, egy ruhadarab, amely kifejezi az adott szervezethez tartozást. Ennek legnagyobb hagyománya a fegyveres erőknél van, ahol már időszámításunk előtt megjelent az egységes formaruha.

Az egyenruha minden katona számára az egységet jelképezi, megjeleníti a haladó nemzeti hagyományainkat, háborúban és békében megfelel a haderőnemi, fegyvernemi sajátosságoknak és a fokozott igénybevételi kívánalmaknak. Az összetartozás, az egy értékrendhez tartozás külsőségekben való megjelenése mindig is fontos volt a katonák számára, egyenruhájuk a történelem viharaiiban mindig megkülönböztető jelzés volt. Viselője nem egy átlagos polgár, hanem a hadsereg katonája.

A katonai egyenruhák sokféle szerepet töltöttek be az évszázadok folyamán. Az egyenruhákat egészen a 19. század végéig, de sok esetben még a 20. század elején is színes megjelenés és feltűnő díszítettség jellemezte azért, hogy láthatóbbá tegyék a viselőjüket. Mindez óvta őket, hogy a sűrű lőporfüstben saját társaik lőjék le őket, hiszen ilyen balesetek abban az időszakban könnyen előfordultak.¹

Dolgozatomban a Magyar Királyi Honvédség két világháború közti utolsó Monarchiás hagyományú, igazi magyaros elemekkel díszített díszegyenruháinak bemutatását tűztem ki célul, végezetül képet szeretnék adni napjaink hagyományőrzést ápoló díszegyenruhájáról. Miért van ennek fontossága? Többek közt azért, mert nemzeti alaptantervünk alapvető értéként tartja számon a hazafiasságra, a nemzeti öntudatra való nevelést. Ha pedig a nemzeti érzelmekről beszélünk, alapvetően nevezetes ünnepünk juthat eszünkbe: az 1848-as forradalom és szabadságharc. Ezen ünnepünkhöz pedig szervesen kapcsolódik a katonaság képe, s mivel lehet legjobban azonosítani a katonát? Az egyenruhájáról.

A nemzeti hagyományaink részét többek között a híres huszáregyenruha képviseli, amit igazi „hunagrikumként” tarthatunk számon. Ha van valami a magyar történelemben, ami tudatosan kapcsolható a magyarokhoz, hát akkor ez az.

¹ Az egyenruha története és szerepe a különböző korokban <http://www.katonasuli.hu/cikk/77#83> megtekintve 2013.11.18 20:28

A Monarchiás hagyományú díszegyenruháknak a hadtörténelemben betöltött jelentősége napjainkban is vitathatatlan, hiszen a híres magyar „huszár virtushoz” szervesen kapcsolódik a díszegyenruha viselet. A továbbiakban tehát a díszegyenruhák történetét mutatom be.

Elsőként határozzuk meg, hogy mi is az egyenruha fogalma, milyen fajtái léteznek, milyen funkciója, jellegzetességei voltak a díszegyenruháknak, majd vegyük szemügyre, hogy hogyan alakultak ki az igazi magyar díszegyenruhák.

1.2. Az egyenruha fogalma, fajtái

Az egyenruha olyan egységes ruházat, amelyet egy meghatározott csoport tagjai viselnek.² A mai magyar honvédség életében az alábbi egyenruhaváltozatok (8. sz. melléklet) szerepelnek a katonák életének egyik meghatározó dokumentumában: az Öltözködési Utasításban:

- *„A hadi- (gyakorló-) öltözet*

A Honvédség tényleges állományának ez az alapruházata békeidőben és békétől eltérő időszakban egyaránt.

- *A köznapi öltözet*

Ha más öltözet nincs elrendelve – a hivatásos és a szerződéses tiszti, altiszti állomány, továbbá a hallgatók ruházata a szolgálati tevékenységük ellátása során.

- *Ünnepi öltözet*

Ünnepi öltözetet visel a tiszti és altiszti állomány tagja, valamint a hallgató a laktanyán belül és kívül ünnepi állománygyűlések, katonai rendezvények, külföldi katonai küldöttségek fogadása, baráti és nyugdíjas találkozók, valamint kulturális események alkalmával.

- *A társasági öltözet*

Alkalmi ruházat nemzeti és állami ünnepeken, kiemelkedő katonai és társadalmi rendezvényeken, katonai temetésen, jelentősebb családi események alkalmával (pl. keresztelő, házasságkötés stb.).

- *Az estélyi öltözet*

Viselet estélyek, bálók, délutáni fogadások alkalmával.

² Wikiszótár: egyenruha http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Egyenruha megtekintve: 2014.05.21

- *A díszelgő öltözet*

Az MH 32. Budapest Őr- és Díszezred díszzászlóalj és a katonazenekarok állományának ruházata nemzeti és állami ünnepeken, kiemelkedő katonai és társadalmi rendezvényeken, valamint az előjáró által meghatározott alkalmak esetén.

- *A sport- és szabadidő öltözet*

Egységes ruházat sportrendezvények, sportversenyek, sportfoglalkozások és szabadidős tevékenység során.”³

2. A díszegyenruhák kialakulásának előzményei

2.1. Az első huszárezredek kialakulása

Ha a magyar történelem legjelentősebb „hungarikumát” keressük, akkor feltétlenül szót kell ejteni a huszárságról. A huszárság közvetlen előzményeinek számító könnyűlovások a balkáni törökellenes harcokban álltak fel a 14. század folyamán.

A török könnyűlovasság közvetlen hatására a magyar hadseregben így alakult ki a kopjás, szablyás, pajzsos lovasság, melynek harcmódora az európai küzdőtereken komoly figyelmet vívott ki magának.⁴ A huszárok egységesedésére, rendszeresítésére irányuló törekvések meghatározója a 17. század, mivel 1670-től (kuruc-kor) a magyar hadi viseletek, a könnyűlovás viseleti kultúra, és a magyar katonai öltözködés alapjai voltak kialakulóban.⁵

A több mint másfél évtizedes török uralom mély nyomott hagyott Magyarországi társadalmi életében. A spanyol örökösödési háború, valamint a Rákóczi-szabadságharc rádöbbsentette a magyar rendeket, hogy a feudális rendszer szerint működő nemesi fegyveres csoportok szervezete⁶ nem megfelelő az ország védelmére, ezért az 1715-ben kiadott VIII.

³ *MH Öltözködési Szabályzat* 2006. Magyar Honvédség, Budapest. 3-6. o.

⁴ *Somogyi Győző*: Mária Terézia magyar katonái. Budapest, 2011. (A továbbiakban: *Somogyi*) 13. o.

⁵ *Ságvári György*: Magyar uniformisok a honfoglalástól napjainkig. Budapest, 2010. (A továbbiakban: *Ságvári*) 67. o.

⁶ Nemesi felkelés vagy insurrekció latinul *insurrectio*) a közép- és újkori Magyarország egyik alapvető hadszervezési formája, amely ténylegesen az 1809-es győri csatáig maradt fenn. A felkelésben minden nemes személyesen, az uralkodó, illetve a nádor, mint az ország főkapitánya vezérlete alatt vett részt, míg a bandériumot az ország zászlósurai saját vezetésük és zászlajuk alatt, összetoborzott harcosokból állították ki az országgyűlés megbízása szerint. A nemesség saját költségén szerelte fel magát és viselte a felkelés kiadásait. Nemesi felkelés <http://hu.wikipedia.org/wiki/Insurrectio> megtekintve 2013.11.18. 14:20

törvénycikk értelmében egy állandó haderő felállítását szorgalmazták,⁷ ennek keretében több magyar ezred⁸ (huszár és gyalog) került felállításra.

Károly halála után a Habsburg-ház trónörököse Mária Terézia lett (1740–1780), aki apjától egy politikailag, gazdaságilag, és katonai szempontból gondokkal küszködő országot örökölt. Mindezt tetézte, hogy az osztrák örökségért megindult a harc. Mária Terézia a Pozsonyba összehívott magyar országgyűléshez fordult, hogy segítsenek koronáját fegyverrel megmenteni. Ennek következményeként 11 magyar huszárezred került felállításra, és (mintegy 35.000 katona) harcolt az osztrák örökösödési háborúban a Habsburg trónért Európa hadszínterein.⁹

Mindezek eredményeként a huszárokat teljes erővel bevetették a csatatéren. Megbecsülésüket fokozta a harctéren megmutatkozó harcmodoruk, melynek fő eleme a vágásban végrehajtott roham volt. A korszak végén a teljes lovasság közel egyharmadát tették ki a huszárok, ami nem kevesebb, mint 22 ezer katonát jelentett. Ennek az alapját a Mária Terézia korának hallatlan huszársikerei fektették le.¹⁰

2.2. A kezdeti egyenruhák jellemzői (színei, stílusjegyei)

A 18. század legismertebb viselete a huszár ruházat volt. Ekkorra már állandósult az a „magyaros viselet”, amely később a huszársággal együtt az egész világon elterjedt (1. ábra). Mi volt a magyar huszárviselet népszerűségének az oka? Az titok meglehetősen egyszerű, és napjainkban is érvényes: a győztes hadseregek ruházatát mások is igyekeztek lemásolni.¹¹

A huszárok kezdetben (1726-tól) tetőtől talpig piros színben, néhány év múlva azonban már zöld dolmány-mentében, és kék nadrágban voltak ábrázolva,¹² míg az 1750-es évek elejétől mindkét felsőkabát sötétkék, és a nadrág vörös színe volt a meghatározó.¹³ Viseletüket ekkor még nem jellemezte az a túldíszítettség, mint a napóleoni időkben.¹⁴ Eleinte a csapatok ruházkodásának részleteit az ezredparancsnok szabályozta, így egyenruházat terén a haderő igen vegyes, tarka képet mutatott, mivel a ruházatban azok a színek domináltak

⁷ Míg 1686-ban a császári haderő 28 gyalogezredet számlált, addig ebből mindössze 1 volt magyar. *Barczy Zoltán: Évszázadok egyenruhái.* Budapest, 1991. (A továbbiakban: *Barczy*) 9. o.

⁸ Említésre méltóak Andrássy Pál, gróf Batthyány Ádám és Molnár János ezredes hajdúezredei, Bagossy Pál 51-es számú ezrede, de megemlíthetjük még a Vetési Kökényesdy László 34. ezredét, vagy a Pálffy Ferenc által alapított 19. ezredet. *Barczy* 9–13. o.

⁹ Mária Terézia http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ria_Ter%C3%A9zia megtekintve 2013.11.18 14:15

¹⁰ *Somogyi* 15. o.

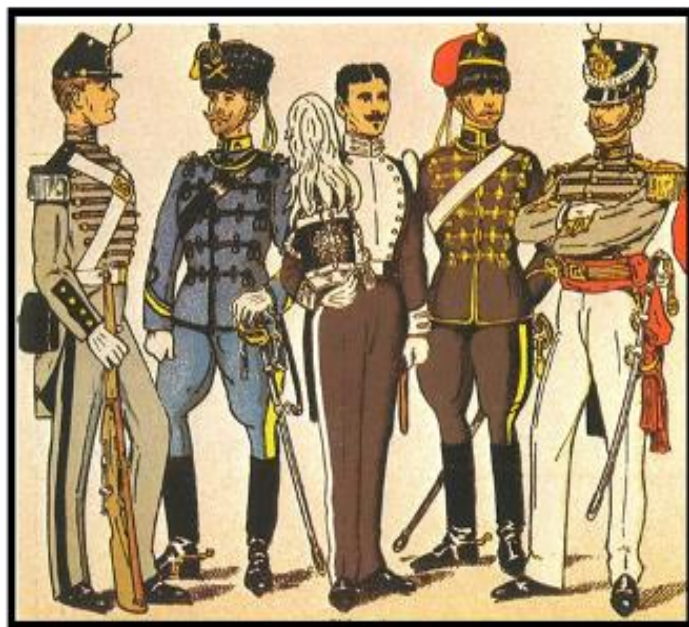
¹¹ *Dr. Nagyrévi – Neppel György: Huszárok.* Budapest, 1973. (A továbbiakban: *Nagyrévi – Neppel*) 167. o.

¹² *Barczy* 21. o.

¹³ Ságvári 94. o.

¹⁴ *Barczy* uo.

elsősorban, amit a parancsnok jóváhagyott.¹⁵ A különböző huszárezredeknek más és más színű viseletük volt. Az alakulatok eltérő színei jól megfigyelhetők a korabeli képeken (2. ábra).

1. ábra Az Egyesült Államok néhány államának lovasezredei huszárosan szabott és zsinórozott egyenruhában (jól észrevehetőek a párhuzamok a magyar egyenruhával)¹⁶

Ez valamelyest 1767-tel változott, mikor az ezredparancsnokok beleszólási jogát jelentősen megnyirbálták, és ettől kezdve az Udvari Haditanács hozta az általános kinézetre vonatkozó előírásokat.¹⁷ Négy fő ruhaszínt írtak elő, ezek a világos / sötétkék, világos /sötétzöld voltak. Jelentős mozzanat, hogy elterjedt a fekete-sárga (sűrűn elhelyezett) zsinórzat, mely a ruhát, csákót, tarsolyt, sabrakot¹⁸ díszítette, valamint az övet képezte.

Mint az minden egyenruhás szervezetre, így a katonaságra is határozottan érvényes (napjainkban is), hogy a ruházaton státuszképző szimbólumok, tárgyak kaptak helyet, így is informálva a másikat a szervezetben betöltött pozícióról, ezek az úgynevezett rangok.

A rangok jelölésére különböző megoldások szolgáltak, ami akár megjelenhetett a ruhaszínben, a jobb minőségű ruha anyagában, vagy az öltözet különféle kiegészítésre szánt tárgyaiban (fejfedőre tűzött tollak, a ruha prémezése, hegyestőr, vezéri buzogány, karvas és a

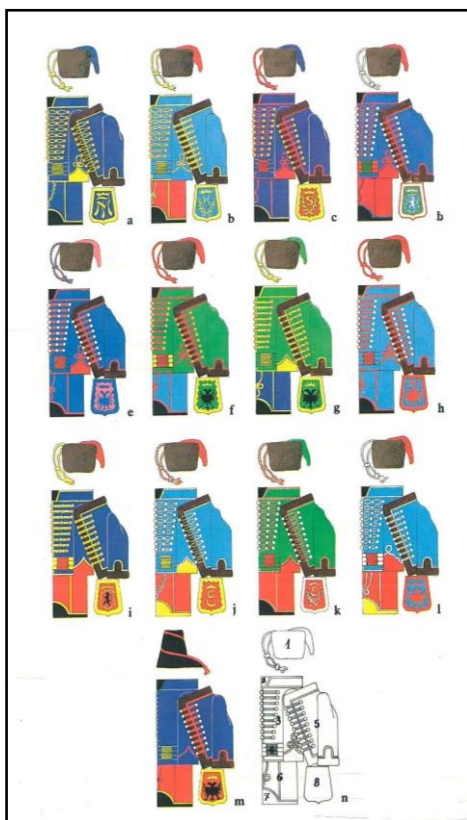
¹⁵ Barczy 16. o.

¹⁶ Nagyrévi – Neppel 167. o.

¹⁷ Barczy 18-19. o.

¹⁸ Török eredetű szó; díszes lótakaró, mely a nyeret beborította. Barczy 285. o.

kacagány) is.¹⁹ A legszebb és legdíszesebb huszáregyenruhák közé a magyar nemesi testőrség egyenruha viseletének darabjai tartoztak.²⁰

2. ábra *Eltérő színek az egyenruházatban*²¹

Összességében elmondható, hogy Mária Terézia korában alakult ki az igazán „magyaros egyenruha viselet”, ekkorra tehető a magyar gyalogezredek jellegzetes ruhadarabjainak, jelvényeinek létrejötte, a huszárezredek fő színei és ruhadarabjainak meghatározó jellege. A császári-királyi hadsereg ebben a korban alakította ki azt a meghatározó külső képét, amely a felbomlásáig jellemezte a birodalmat.²²

¹⁹ *Ságvári* 102. o.

²⁰ Ennek a testőrségnek a mintájára szerveztek huszár testőrséget más országokban is. A huszárok sűrűn zsinórozott, vitézkötéses dolmánydivatját vették át a francia svalizsérok, Napóleon guide-csapata és az angol tüzérek. Lovasok.hu: Huszárezredek 1683-1768 között <http://www.lovasok.hu/index.php?i=15828> megtekintve 2014.05.23 14:28

²¹ *Barczy* 2. ábra

²² *Somogyi* 12. o.

2.3. A kezdetektől meghatározó egyenruhadarabok

Az 1712-től 1814-ig terjedő időszak a huszárság hőskorának tekinthető. Ez alatt az évszázadnyi időszak alatt Európa csaknem minden országában létrejöttek huszárezredek, mindenütt kialakult a huszárok viselete, egyúttal korszerűsödött a felszerelésük.²³

A huszárok jellegzetes ruházati felszerelését a kalpag (mosómedveprémes),²⁴ a fekete csákós süveg, a dolmány, a mente, a nadrág, az ujjatlan körköpeny, valamint a csizma alkották.²⁵

A dolmány²⁶ a katona legfontosabb ruhadarabja volt (a dísz és társasági ruha részét képezte), mivel jelezte a katona társadalmi helyzetét, a süveg pedig a későbbi tábori sapka (az egész hadseregben a huszárok kaptak először –1811-ben– tábori sapkát,²⁷ melynek használatát később minden tisztnek előírták)²⁸ elődjének tekinthető.²⁹

A mente (3. ábra) 4 cm-rel hosszabb ruhadarab volt a dolmánynál, fehér báránnyal bélelt és feketével szegélyezett. A mellen három függőleges – az ezredet jellemző színű – gombsor húzódott, soronként 15; 17; 19; 21 gombbal. A gombsorokat sárga-fekete, vízszintesen futó zsinórzat kötötte össze.³⁰ Panyókára vetve³¹ a 40 cm hosszú mentekötő zsinór tartotta, minthogy dísz- és menetöltözetben – lovon-nyáron is viselték.³²

A dolmányon (4. ábra) az első, szembetűnő jellegzetesség, a sűrű zsinórozás és a sokszínűség. Ez a ruházat egy idő után drága volt, így egy egyszerűsített formára tértek át, a 19. század közepén.³³

A mente és a dolmány zsinórzata ezt követően állandósult, így a standard méretekhez viszonyítva a későbbiekben 17, 16, vagy 15 zsinórpár kapott rajta helyet.³⁴

²³ Lovasok.hu: Huszárezredek 1683-1768 között <http://www.lovasok.hu/index.php?i=15828> megtekintve 2014.05.23 14:28

²⁴ Hengeres formájú szőrmesüveg, hosszúra szabott posztótetejéről a leffentyű oldalt lelógott. *Barczy* 284. o.

²⁵ *Barczy* 24. o.

²⁶ Dolmány: Térdig vagy combközépig érő, testhezálló, felálló gallérú, férfi posztó felsőruha. A dolmányt ingen, sokszor övvel derékhoz szorítva, a 18. sz. közepétől mellényre felöltve vagy a mentét helyettesítve panyókára vetve viselték. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1630.html> megtekintve 2013.11.19. 12:42

²⁷ Színe világoskék volt, piros szegélyezéssel. *Ságvári* 99. o.

²⁸ Díszítését illetően arany fonállal kevert fekete zsinórt kapott. *Barczy* 42. o.

²⁹ *Ságvári* 69. o.

³⁰ Fehérvári Huszárok Egyesülete: A császári és Királyi (K.u.K) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve: 2014.01.11. 18:17

³¹ „Panyókára vetni: A huszárok dísz és menetöltözetben a mentét-ha nem öltötték fel- a mentekötő zsinórral rögzítve a bal vállra akasztották, hogy a kantárszárat tartó bal kezét a kardcsapásoktól megvédje., *Barczy Zoltán –Somogyi Győző: Királyért és hazáért: A magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918. Budapest, 1990. (A továbbiakban: Barczy – Somogyi) 226. o.*

³² Fehérvári Huszárok Egyesülete: A császári és Királyi (K.u.K) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve: 2014.01.11. 18:17

³³ A császári és királyi K.u.K) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése <http://wurttemberg.hupont.hu/21/felszerelés> megtekintve 2013.11.19. 12:06

3. ábra Legénységi mente

4. ábra Ezredesi dolmány³⁵

A mente viselésének hagyománya egészen a 20. század közepéig fennmaradt (itt is jellemző volt a sűrű zsinórozottság).³⁶

³⁴ A zsinórzatra jellemző, hogy válltól derék felé haladva fokozatosan csökkent annak hosszúsága. *Ságvári* 97. o.

³⁵ Fehérvári Huszárok Egyesülete: A császári és Királyi (K.u.K) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve: 2014.01.11. 18:17

³⁶ Egyenruha történeti kiállítás <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas> megtekintve 2013.11.19. 11:16

Jellegzetes viselet volt a huszár fejedő, a csákó,³⁷ melynek színe és díszítése is az ezredet jelölte, valamint helyet kapott rajta a rangjelzés is. Az egyenruhának fontos részének számított a huszár vállszíjas tölténytáska, amely anyagát tekintve bőrből készült és fémveret díszítette. A katonai egyenruhák a 18. század idejében voltak talán a leglátványosabbak.³⁸ (1. sz. melléklet)

2.4. A díszegyenruhák sajátos jellemzői

A 18. században jelentős színpompa volt tapasztalható a ruházat terén, mivel a fennálló hatalmak az öltözetek kirívó megjelenésével demonstrálták erejüket. A század rokokó ízlésvilágában a szemléken felvonuló katonák díszes viselete, s mindenekelőtt a viselet rendszerezettsége szemet gyönyörködtető látvány volt az abszolút hatalom birtokosa számára, ami egyben mércéje volt az uralkodó nagyságának is. Erre az időszakra tehetőek a ruhák katonás pompáját, szépségét méltató-magasztaló leírások, tudósítások.³⁹ Tulajdonképpen – a katonaságon belül – melyik viselet részét is képezi a díszegyenruha?

Nos, ahogy a civil életben, úgy a honvédségben is különböző ruhafajták léteznek, különböző alkalmaknak megfelelően, így a honvéd egyenruhánál két alapvető öltözetet különböztethetünk meg: a dísz, és a tábori, vagy más néven menetöltözetet. Ehhez a két kategóriához rendelődtek a különböző ruhadarabok, felszerelési, és szerelvénycikkék.⁴⁰ Mi a kettő közt a különbség?

Voltak, és vannak speciális helyzetei a katonai életnek (ún. „egyéb alkalmak”) amelyek különleges öltözködési helyzeteket igényeltek. Más volt a viselet rendje ügyeletben, küldöncként, belszolgálatban, készültségben, vagy őrszolgálatban. Ezek katonás feladatkörök voltak, az ilyenkor viselt öltözetek alapja a tábori ruházat volt.

Jelentkezések, bemutatkozások, kérelmek, panaszok benyújtásakor, haditörvényszék előtt, becsületügyi tárgyalásoknál azonban a díszruha dukált. Ezen kívül adódhattak olyan helyzetek is, amikor a katonáknak a civil szférában is meg kellett jelenniük (fogadások, bálók, ünnepi istentisztelet, esküvő, színházi páholy), eleget téve az úri öltözködés normatíváinak. Az alkalomhoz illő öltözet viselése társasági követelmény volt, alapvető presztízskérdésnek tekintették. A legrangosabb öltözetet a díszegyenruha jelentette.

³⁷ A tisztek homlokernyős csákót hordtak (fekete tollbokrétaival és a jobb oldalán vitézkötéssel). Formája az 1850-es évig fokozatos változásokon esett át, kezdve a tölcseértől a kúpos formáig bezárólag. *Ságvári* 97, 99. o.

³⁸ Egyenruha történeti kiállítás <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas-megtekintve> 2013.11.19. 11:16

³⁹ *Ságvári* 75. o.

⁴⁰ *Ságvári* 125. o.

A díszöltözet része volt a társasági öltözet, melynek külön fokozatai voltak (nagytársasági, kistársasági, vizit-séta, egyszerű házi-utcai, sport-kiránduló öltözet). Ez volt a katona ünnepi ruhája. Ez a ruha több mint egyszerű uniformis, ez a ruha ún. „becsületruha” volt. A külső eleganciája mellett belső értéke is volt: a ruha tiszti kar összetartozását szimbolizálta.

A díszruhák egyben hagyományőrző egyenruhák voltak, és a hovatartozást hivatottak megjeleníteni. Ferenc Ferdinánd trónörökös különös jelentőséget tulajdonított e ruháknak. Az öltözködési tradícióikhoz legerősebben a lovas csapatnemek ragaszkodtak, így az ő öltözködésükben ütközött ki (mind a ruha szabásában, díszítésében, régi motívumaiban) a hagyományőrző jelleg. Ilyen jellegzetes hagyományőrző motívumként lehet megemlíteni a lovasságnál például a vállzsinórt, a különböző tolldíszeket.

Ruházati elemek tekintetében is nagy a választék az eltérő beosztások, fegyvernemek tekintetében: csákó, kucsma, kalap, sisak, vállszíjas tölténytáska. Rajtuk különböző jelvények, jelképek kaptak helyet a különböző fegyvernemekre való tekintettel eltérő helyen, formában, és mennyiségben (állam, tartománycímerek, uralkodói névjel, uralkodói korona).⁴¹

3. A magyar díszegyenruhák kialakulása

3.1. A magyar honvédség létrejötte

Az első igazi magyar egyenruha kialakulása a magyar honvédség létrejöttéhez kötődik. Nézzük meg, milyen események vezettek ehhez az eseményhez. A Batthyány-kormány 1848 áprilisában úgy vette át a hatalmat, hogy nem volt fegyveres ereje.⁴²

A kormány április 26-án elhatározta egy 10.000 fős „mozgó nemzetőrség, vagy önkéntes őrsereg” felállítását (egy az április 24.-én Nagyikikindán megtörtént lázadás ürügyén). Ennek a megszervezésére a hadügyeket ideiglenesen vezető miniszterelnököt, és Kossuth pénzügyminisztert tette felelőssé. Május 17-én újabb felhívás látott napvilágot, melyben már egyértelműen megmutatkozott a reguláris hadsereg felállítását megcélzó törekvés.⁴³

⁴¹ Ságvári 125-132. o.

⁴² Rácz Árpád (Szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. In: A honvédség létrejötte Szerk. Hermann Róbert. Budapest, 2000. (A továbbiakban: Hermann) 273. o.

⁴³ Hermann 275. o.

„A kiállítandó sereg a hadseregnél szokásban lévő tisztekkel ellátva, és katonai szabályok szerint gyakorolva és oktatva leendő és őrnagyok által kormányoztatni fog.”⁴⁴

Az új alakulatok nehézkes elnevezése hamarosan egy új szónak adta át a helyét: a honvédnek (5. ábra).⁴⁵

Amikor Jelasics seregei betörték az országba, az országot fenyegető szerb támadás veszélyes helyzetet teremtett. Ezért a kormány válaszul szeptember 12-én határozatot hozott a katonaiállítási törvénycikk életbe léptetéséről, szeptember 14-én pedig Batthyány erre reagálva elrendelte a honvédtoborzást és a sorozást. A szabadságharc hadseregének nagyobbik részét innentől kezdve már nem önkéntes, hanem sorozott alakulatok tették ki. Honvédszászlóalj alakultak, melyeknek száma 1849-re jelentősen megnőtt. Október 14-én a képviselőház az újonnan felállított hadsereget utasította a magyar színek felvételére és az engedelmességük kijelentésére. November 27-én Kossuth bejelentette, hogy a hadsereg minden alakulata letette az alkotmányra az esküt, s felvette a magyar színeket.⁴⁶

„S a magyar hadsereg osztatlan egységűnek jelentetik ki, melynek minden osztályait a Magyar honvéd sereg dicső nyelvezete egyaránt megilleti.”⁴⁷

Megszületett az önálló Magyar Honvédség.⁴⁸ A magyar honvédsereg az 1848–49-es forradalom és szabadságharc egyik legnagyobb eredménye volt.⁴⁹

⁴⁴ Hermann 275. o.

⁴⁵ Hermann uo.

⁴⁶ Hermann 277. o.

⁴⁷ Hermann uo.

⁴⁸ A honvéd elnevezés Kiss Károly nevéhez kötődik, aki 1843-ban kiadott Hadi műszótárban ezzel a szóval fordította le a porosz „Landwehr” kifejezést. Barczy 56. o.

⁴⁹ A magyar haderők az 1848–49-es szabadságharcban

http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_hadt%C3%B6rt%C3%A9net megtekintve 2013.11.21. 13:13

5. ábra Az 1848-as forradalom katonái⁵⁰

3.2. A magyar díszegyenruhák fő részei

3.2.1. A tiszti csákó

A szabadságharc két fő fegyvernemét a gyalogság, és a huszárság alkotta. Az alábbiakban ezen fegyvernemek ruházatának lényeges külső elemeit, jegyeit emelem ki, mivel ezek egészen a 20. század közepéig meghatározó jelentőséggel bírtak. A forradalomban kialakult egyenruházati rend ugyanis az alapját képezte a későbbi ruházatot érintő változtatásoknak, kísérleteknek. Legelőször a legjobb, ha tisztek jellegzetes csákó viseletéről beszélünk, mivel ha ezt a szót halljuk, akaratlanul is a huszárság képe jelenik meg előttünk, pedig a csákó története korábbi időszakra tehető.

A huszárok jellegzetes öltözkének hatására ez a szó egész Európában elterjedt lett. A csákó, egy süvegfajta neve volt. Eredetileg ez a viselet a süveg szarv módjára szétálló görbe karimáját jelentette. A tiszti csákó a díszegyenruha szerves részét képezte. (2. sz. melléklet)

A 18–19. században a süvegének karimája bevágott kialakítású volt. Ezen bevágás miatt a lelógó leffentyű neve a csákó lett. Később ez a szó önálló jelentést kapott a csákósüveg, csákós süveg, megnevezésekből.⁵¹ A 18. század első felében a huszárok még prémes süveget, majd később kalpagot viseltek. Ez volt az úgynevezett csákós süveg.

1798-ban (a klasszicizmus hatásaként) a Habsburg-sereg gyalogosainak tarajos sisakot vezettek be, majd ezt követően néhány évvel vette kezdetét a „csákókorszak”, amely több

⁵⁰ Hermann 277. o.

⁵¹ Wikikönyvek: Heraldikai lexikon/csákó

http://hu.wikibooks.org/wiki/Heraldikai_lexikon/Cs%C3%A1k%C3%B3 megtekintve:2013.11.21. 13:29

mint egy évszázadon keresztül egyeduralkodó fejfedőfajta maradt.⁵² Jellegzetessége a tollbokréta volt (6. ábra), melynek magasságát kezdetben 37 cm-ben állapították meg.⁵³ A tolldíszek voltak hivatottak megjeleníteni a rangjelzést, így azok minőségükben különböztek egymástól (kócsag, sas, kakadu, strucc, kakas). A tollbokréta alatt kapott helyet a huszártiszti csákórózsa, aminek közepe aransodralékból volt kialakítva, közepén az uralkodói névjel volt látható. A csákón az úgynevezett vitézkötés is helyet kapott, annak jobb oldalán.⁵⁴

A 19. század közepére a polgári divat hatására, ahogy a cilinderek, úgy a csákók is változásokon estek át, mind formájukban, mind a magasságukban, mivel a kezdeti tölcészerű formájukat fokozatosan felváltotta a hengeres, majd az ötvenes években az enyhén kónikus csákóforma.⁵⁵ A forradalom időszakában magyar trikolór színekkel vonták be, azokra – mint a gyalogság esetében - a kétféjű sas került.⁵⁶ Később a rangjelző szerepüket megtartó tolldíszek szerepe csökkent az öltözeti kultúrában, mert a lovas és a lovasított csapatnemek tolldíszeket elhagyták, és azokat (a sapkán és a csákón) fokozatosan a lószőrforró váltotta fel.⁵⁷ (3. sz. melléklet)

6. ábra Huszártiszti csákók (századosi, tábornoki), jellegzetes tollbokrétával, felségjellel, a rendfokozatot is jelölő arany paszománnyal⁵⁸ és vitézkötéssel⁵⁹

⁵² Rácz Árpád (Szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. In: A honvédség létrejötte Szerk. Ságvári György. Budapest, 2000. 253. o

⁵³ Barczy 41. o.

⁵⁴ Ságvári 127, 129. o.

⁵⁵ Rácz Árpád (Szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. In: A honvédség létrejötte Szerk. Ságvári György. Budapest, 2000. 254. o

⁵⁶ Barczy 79. o.

⁵⁷ Ságvári 127.o.

⁵⁸ „Paszomány: Fonalakból, vagy fémzárlakból szőtt lapos szalag, melyet rendszerint zegzugos mintázat díszített” Barczy 285. o.

⁵⁹ Ságvári 129, 131. o.

3.2.2. Az atilla és a zsinórzat

Ha a 19. század honvédségi ruházatáról beszélünk, elkerülhetetlen, hogy szót ne ejtsenek a külső jegyeiben és alakjában legmeghatározóbb ruházati elemről: az atilláról. Az atilla a díszegyenruházat fő része volt.

Ezeknek a míves, színes díszruháknak, a firenzei, velencei, milánói és genovai selyem, damaszt, bársony képezte első osztályú alapanyagát. A magyar főurak Isztambulból, és Görögországból is szereztek be ilyen kelméket. Később, színpompás kelmék után elterjedt az egyszínű fekete szín, mely az ellenállást volt hivatott kifejezni, s így egyben a magyarság jelképévé is vált. Az atillát, mint első ruházati elemet, Attila hun fejedelem után nevezték el. Ez a derékban szabott fekete díszítetlen dolmány már az 1825-ös országgyűlésen is megjelent.⁶⁰ Az egyenruha változások általában politikai változásokhoz is köthetők, tehát szimbolikus jelentőségük is van.

Mikor 1848-ban felállítják a magyar honvédséget, egy újfajta ruha jelent meg: egy hosszabb, atilla-szabású, ritkább zsinórzatú egyenruha. Kezdetben az első honvédszászlóaljok megszervezésekor barna posztó volt a kincstár tulajdonában (ez a szín, merőben szokatlan volt, mivel a barna színt a tűzérség viselte), ezért barna atillát és kék nadrágot kaptak a katonák (a sorgyalogság), magyaros zsinórozással. 1848-ban még kézzel varrták a ruhákat, így nem volt egyszerű dolga annak a szabónak, aki a rengeteg zsinórt felvarrta.⁶¹ Az atilla állógalléros kivitelben készült, a galléron kaptak helyet a rendfokozati jelzések. (7. ábra)

A zsinórzat tekintetében a mellrészét hat veres zsinórpár (piros gyapjúból készült) díszítette, amely a legénységnél egyenes vonalvezetésű volt és makk alakú fonadékban végződött, a tiszteknél ugyanez a két végén hurkolással úgynevezett galambkosárban. Kézelőjén szintén zsinórzat kapott helyet, amely kiegészülhetett paszománnyal. A tisztek két atillával rendelkeztek, egy dísz és egy köznapi változattal. A dísz változat zsinórzata arany volt (8. ábra), piros fonálbeszövésével, a galambkosár pedig a nemzeti színeket adta ki.⁶²

Ami az összes tiszti atillában megegyezett, azok az atilla sárga színű „csiga alakú” gombjai voltak.⁶³ 1848–49 honvédegyenruhája a későbbi magyar nemzeti egyenruhák egyik ősforrása lett.

⁶⁰ A bécsi kormány aggódva figyelte a forradalmi eszmék és a magyar öltözet terjedését, de mindhiába. Az 1832–33-as országgyűlésen a tárgyalási terembe csak fekete Attilában volt szabad belépni, ezért a követek eladták a színes díszmagyar ruháikat és feketében jártak. Egyenruha történeti kiállítás: <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas-megtekintve>: 2013.11.21. 17:07

⁶¹ A Császári és Királyi K. u. K.) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve 2013.11.21. 17:15

⁶² Ságvári 108. o.

⁶³ Ságvári 114. o.

Az ezt követő korszakok gyakran nyúltak vissza 1848–49 viseleti hagyományaihoz, érzékelhetően politikai okokból is.⁶⁴ Napjainkban ilyen ruhadarabokat nemcsak a hagyományőrző egyesületek, hanem a koronaőrség, vagy a Ludovika zászlóalj katonái is viselnek, őrizve a tradíciókat.

7. ábra Honvédtiszti atilla⁶⁵

8. ábra Szolgálati díszatilla (tábornoki) aranyzinórozással⁶⁶

⁶⁴ Ságvári 121. o.

⁶⁵ <http://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index1972.html> megtekintve: 2014.01. 11. 11:48

3.2.3. A csizma

A Honvédségben a lábbeli kérdése fő prioritást élvez, hiszen úgy, mint a régi időket, napjainkat is jellemzi a menetelés, a járőrözés, vagy éppen egy ünnepségen való megjelenés melynek során az különböző igénybevételekre kell, hogy alkalmas legyen. A megfelelő lábbeli nélkül elképzelhetetlen lenne jól ellátni (például nehéz terepviszonyok közt) egy adott feladatot. Elég csak a civil életből egy hegyvidéken eltöltött túrára gondolni, és ez azonnal belátható. Mi is jellemezte tehát a 19. századi lábbeli viseletet? Mindenekelőtt itt is meg kell jegyeznem, hogy csakúgy, mint az atillánál, a lábbelinél is volt egy tábori és egy díszváltozat.

A csizmát a törökök ismertették meg a magyar néppel. A köznép a nemesektől és a huszároktól vette át. Viselése a 18. században terjedt el. Drágasága miatt inkább ünnepi, vagy a templomi viselet részét képezte. A legrégebbi csizmatípust a magas patkós sarkú fordított csizma képviseli. A 19. század végéig hordák ezt a típust.

A „fordított” elnevezés készítésének módjára utal, mivel ezt a típust csak akkor fordították a színére, amikor már elkészült. A csizmát ráncolással díszítették, lehetett oldalt, vagy hátul varrott kialakítású (a hátul varrott az újabb). A régebbi csizmák szára letúrható volt; a 19. század második felétől azonban a keménység érdekében kéregbélést tettek bele, valamint bőrsarokkal látták el, és megpatkolták. A férfiak csizmája fekete volt.⁶⁷

A huszárok jellemző csizmaviselete az ívelt torkú sarkantyús csizma volt. A csizmát díszben aranyrózsával hordták sarkantyúval kiegészítve, aranyláncolat szegéllyel. Gyakorlaton, békemeneteken bőrrózsával, fekete, sima láncolt bőrrel.⁶⁸ Ez viselet a gyalogságnál 1836-tól vált hivatalossá mikor is a tisztek külseje magyarosabb lett, és a kezdetben egyenes torkú csizmát felváltotta az arany, vagy ezüstzsinórral beszegett magyar csizma, a zsinór közepén hímzett galambkosárral (9. ábra).⁶⁹ A csizma szárának jellemző az íve a kivágása, valamint zsinóros díszítése. Szármerevítése nem volt túl kemény. Alacsony kéreggel készült, ezáltal viselése nagyon kényelmes volt.⁷⁰

⁶⁶ Ságvári 132. o.

⁶⁷ Magyar népviselet http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_n%C3%A9pviselet megtekintve: 2013.11.22. 11:26.

⁶⁸ Barczy – Somogyi 66. o.

⁶⁹ Barczy 39. o.

⁷⁰ http://www.google.hu/imgres?imgurl=http://maghun.com/keptar/albums/userpics/11150/thumb_csizma011.jpg&imgrefurl=http://maghun.com/keptar/displayimage.php%3Fpid%3D15370&usg=__IfyIDh9IUx3Kjdx9Le_Ym00MAY=&h=194&w=200&sz=12&hl=hu&start=13&zoom=1&tbnid=3qyh98LtTAU6M:&tbnh=101&tbnw=104&ei=nTKPUtzkEuis0QWpy4C4Ag&prev=/images%3Fq%3Dmagyaros%2Bcsizma%2B1848%26sa%3DX%26hl%3Dhu%26gbv%3D2%26tbn%3Disch&itbs=1&sa=X&ved=0CEEQrQMwDA megtekintve:2013. 11. 22. 11:34

9. ábra Tábornoki magyaros csizma⁷¹

4. Az egyenruhák átalakulása az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában

4.1. A szabadságharc utáni állapotok

A szabadságharc bukása után Magyarország elvesztette közjogi önállóságát, és az osztrák tartományok szintjére süllyedt. Magyar kiegészítésű csapatok jöttek létre, és a volt honvédek nagy részét (40–50 ezer embert) az osztrák seregbe sorozták be.

A békeévek alatt az újabb háborúk reális fenyegetésétől vezérelve megkezdődött az önkéntes csapatok toborozása.⁷² Az általános átszervezéseken túl radikális változáson esett át a ruházat, és a fegyverzet is. Ebben az időszakban kezdődött el a ruházat szemmel való változása és fokozatos egyszerűsödése. A változás okaként a háborús tapasztalatok szolgáltak, mivel a hadügyminisztériumhoz számtalan, a ruházatot érintő reform javaslat érkezett.

Ezek közül említésre méltó John Ferenc vezérkari ezredes (későbbi hadügyminiszter) emlékirata,⁷³ melynek javaslatai közül azután jó pár meg is valósult. A háború utáni időszak a két fő fegyvernem életében lényeges változásokat hozott. A gyalogság esetében lényegesebb változásként megemlíthető, hogy a kabátjuk rövidebb lett (40 cm-ről 26–32 cm-re változott),

⁷¹ Ságvári 132. o.

⁷² Barczy 71. o.

⁷³ Emlékiratában a következőket kifogásolja többek között: a fehér kabát nem való a harctérre, mivel magára vonja az ellenség tüzeit, helyette barna posztót, vagy csukaszürke színt javasol. Kifogásolja a kabát szabását, mivel az túlságosan szűk, a csillogó gombok helyett bronz gombokat javasol. A csákót nehéznek találja, ami szorítja a fejet, nem védi sem az arcot, sem a tarkót. Vízhatlan, széles karimás nemezkalap viselését ajánlja. Barczy 75–76. o.

csákójuk alacsonyabb, rajta a nemzeti színű kokárdát felváltotta a sárgarézéből készült kétfejű sas, valamint új, szakaszvezetői rendfokozatot vezettek be az állományánál.⁷⁴

A huszárezredek a szabadságharc után újjászervezésre kerültek, dolmányukat és a mentéjükét hosszabb szárnyú atillára cserélték.⁷⁵ Új egyenruhájuk egységesen sötét és világoskék színben készült, ezen kívül modernebb fegyverzettel is ellátták őket.⁷⁶ (3. sz. melléklet).

1866-ban a Habsburg állam vereséget szenvedett Poroszországtól és Olaszországtól.⁷⁷ A porosz-osztrák háború⁷⁸ elvesztése jelentős politikai változásokat eredményezett. Poroszország hatalomra jutása, és az olasz birodalom fenyegető kibontakozása, reformok meghozatalára készítette Ausztriát, amely reformnak első lépcsőjét a magyar nemzet függetlenségi törekvése jelentette, azon belül is az alkotmány visszaállítása. Ezek a tényezők tették lehetővé a kiegyezést, mely 1867. február 17-én helyreállította a magyar alkotmányt és megalkotta a felelős magyar minisztériumot. 1867-ben létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia, amely két egyenrangú birodalomrész létjogosultságát eredményezte.⁷⁹ Ennek következményeképpen (az 1868. évi XLI. törvénycikkkel) elismerésre került az újonnan létrehozott magyar királyi honvédség⁸⁰ legalitása, és annak minden fontos jellemzője (magyar vezényleti nyelv, jelvények, zászlók, egyenruhák).⁸¹

⁷⁴ Barczy 72–75. o.

⁷⁵ Az új huszáratilla a régi tiszti spencer kettős-hurkos zsinórzatát kapta mellrészét 5 pár zsinór alkotta, és combtőig, vagy combközépig ért, hátát az ún. pávafarkú zsinórzat díszítette. *Ságvári* 139. o.

⁷⁶ Barczy 79. o.

⁷⁷ Sulinet: Közös és honvédhuszárok 1867–1914

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/husartortenelem/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok> megtekintve 2013.11.22 17:01

⁷⁸ „Az 1866-ban lezajlott porosz–osztrák–olasz háború azon háborús konfliktus az Osztrák Császárság és az Olasz Királyság, illetve Poroszország között, melynek következményeként a poroszok „kisémet egység” törekvései valósultak meg. Az első modern háborúként is szokták emlegetni, melyben jelentős szerepet játszottak a haditechnikai újdonságok, mint a hátultöltős ismétlőpuskák, vasút, telegráf, propaganda.” http://hu.wikipedia.org/wiki/Porosz%E2%80%93osztr%C3%A1k%E2%80%93olasz_h%C3%A1bor%C3%BA megtekintve: 2013.11.22 17:20

⁷⁹ Sulinet: Közös és honvédhuszárok 1867–1914

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/husartortenelem/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok> megtekintve 2013.11.22. 17:01

⁸⁰ Az akkori hadügyminiszter John Ferenc altábornagy a haderőt 3 fokozatra osztotta:

1. állandó hadsereg
2. honvédség
3. népfelkelés Barczy 133. o.

⁸¹ Barczy 134. o.

4.2. Az egyenruhák egységesedésének szakaszai

4.2.1. Változások a zsinórzatban, a „csontváz-atilla”

1876-ban megjelent az első "Öltözeti és felszerelési szabályzat a Magyar Kir. Honvédség részére", ami szabályzat sok újdonságot tartalmazott, többek között elsőként vezettek be a gyalogos tiszteknél egy új atillát, mely a cifra huszár zsinórzat helyett, már egyszerűbb makkokban végződő egyenes zsinórzatot kapott. Az öt darab mellzsinór a test vonalát követve felülről lefele arányosan csökkenő hosszúságban volt felvarrva. A ruha a „csontváz” gúnynevet kapta (10. ábra).

Az új tiszti (csontváz) atillát 1876. január 23-án mutatták be az Uralkodónak Budapesten.⁸² A kiadott öltözködési szabályzat alapján a tiszti atilla⁸³ teljesen eltért a legénységitől. A tiszti atilla zsinórzatát aranyozott fém szállakból fonták és meggyzín szállal áthúzták. A legénységi atillán vállperecek kerültek kialakításra, amely a szíjzat lecsúszását akadályozta.

A vállperecek, és a gallér közt meggyvörös vállzsinórok helyezkedtek el, a zsinórokat pedig egy-egy rozettagomb tartotta. A tiszti atilla vállzsinór és vállperec nélküli kialakítású volt. A galléron helyezkedett el a rendfokozati jelzés. Az atilla ujjait karzsinórzat, hátát hátzsinórzat díszítette. Törzstiszteknél az atilla ujját díszítő zsinórt, sújtással⁸⁴ szegélyezték. Főtisztek atillájának ujjára a karzsinór helyett paszományt varrtak, melyet szintén sújtással⁸⁵ szegélyeztek.⁸⁶

1892-ben a tisztek visszakapták az 1869 M mentéjüket és atillájukat, a csontváz-mentét / atillát pedig eltörölték.⁸⁷ A 19. század második felének ruházatban megmutatkozó egyszerűsödését legjobban a „csontváz-atillán” lehet felfedezni, az egyenes mellzsinórzat, és az egyszerűsödött karzsinórzat – többé-kevésbé hasonló kialakítással - pedig a későbbi társasági viseleteken is felfedezhető.

⁸² Tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület: A ruházat kialakulása

<http://www.honvedlap.tapolcanet.hu/hagyomanyo01.htm> megtekintve: 2013.11.23. 10:05

⁸³ Jellemzően a mellrészén a zsinórzat egyszerű makkokban végződött, ujjain, és hátzsinórzatának hátsó végén a vitézkötést egyszerű hármaskarika váltotta fel. *Barczy* 137. o.

⁸⁴ „Sújtás: 1-3 mm széles lapos zsinór, melyet a paszomány kísérődíszének vagy magyaros minták ábrázolására alkalmaztak.” *Barczy* 285. o.

⁸⁵ Azon altisztek, akik 3 éven felül önként szolgáltak külön 1 cm széles 2 mm vastagságú fekete csíkkal díszített sárga selyem karsújtást viseltek az atilla bal ujján 3 év után 1 darab, 6 év után 2 darab, 9 év után 3 darab karsújtás). Tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület: Az atilla

<http://www.honvedlap.tapolcanet.hu/hagyomanyo04.htm> megtekintve: 2013.11.23. 10:13

⁸⁶ Tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület: Az atilla <http://www.honvedlap.tapolcanet.hu/hagyomanyo04.htm> megtekintve: 2013.11.23. 10:13

⁸⁷ *Barczy – Somogyi* 75–77. o.

10. ábra Tiszti és legénységi „Csontváz-atilla” zsinórzata elől és hátulnézetben⁸⁸

4.3. Az első világháború egyenruhái

4.3.1. A huszárság szerepének gyengülése

Az első világháborút megelőző időszakot a lőfegyverek rohamos fejlődése jellemezte. Ez a lovasított csapatnemek képességeire volt legjobban hatással. Az egyre pontosabban tüzelő kézi lőfegyverek és a mind hatásosabb ágyúk ugyanis fokozatosan arra kényszerítették a huszárt, hogy leszálljon a lováról, és gyalogosként harcoljon.⁸⁹

⁸⁸ Tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület: Az atilla <http://www.honvedlap.tapolcanet.hu/hagyomanyo04.htm> megtekintve: 2013.11.23. 10:13

⁸⁹ Nagyrévi –Neppel 47. o.

Az 1915-ös esztendővel a lovasság térvesztése már nyilvánvalóvá lett, mivel kezdeményezték annak csökkentését a magas arányú ló veszteség, valamint a háborúban kialakuló állóharc miatt,⁹⁰ így lovasezredek fokozatosan beintegrálódtak a gyalogsághoz, egy részük gyalogos lövészosztályokat alakított. Hamarosan mindegyik ezredből csak egy század maradt lovasítva, külsejük egyre inkább a gyalogosokéval lett megegyező, majd 1916-al a fegyvernemek külseje közti különbség teljesen leredukálódott, mivel egységruhát vezettek be.⁹¹ 1917-ben megszűnt a „lovas” és a „lövész” megkülönböztetés, a fegyverzet és a felszerelés ugyanaz lett, mint a gyalogságnál.⁹² A kard szerepe ettől kezdve már a múlté lett, a huszár felszerelése pedig leegyszerűsödött, praktikusabbá vált. Az egyenruha színei többé már nem voltak olyan élénkek, s ha némelyik hadseregben huszáros zsinórozás díszítette is a ruhát, viselőjét már nem huszárnak, hanem csak lovas katonának nevezte a szabályzat. A hagyományos díszítést tehát legyőzte az új háborúk modern követelménye, az álcázás iránti megnövekedett igény.⁹³

4.3.2. A színes egyenruhától a csukaszürke és a tábori szürke színig

Bár 1914-ben még színes⁹⁴ egyenruhában mentek ki a frontra a huszárok, kiderült azonban, hogy a harctéri tapasztalatok alapján a korábbi hagyományt fel kell, hogy váltsa egy új szemléletmód. Az I. világháborúval, az atillák viselete háttérbe szorult, és a modern gépesített háborúval a praktikus harctéri öltözékek kerültek fő prioritásba.

Az első világháború tekinthető annak a fordulópontnak, hogy a díszegyenruhák szerepe átértékelődött, és a katonát meghatározó egyenruha alapja a továbbiakban a harctéren viselt gyakorlóruházat lett. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a tábori (harci) ruházatot próbálták alkalmassá tenni díszelgő és kimenő alkalmakra.⁹⁵ A századforduló háborúinak (orosz–japán, angol–búr) tapasztalatai jelentős változásokat indukáltak a katonai viseletekben, mivel a gépesített lövészárk–háború új hadviselést kívánt magának, melynek kardinális eleme a rejtőzködés volt.

⁹⁰ Barczy – Somogyi 87. o.

⁹¹ Barczy 217–218. o.

⁹² Barczy – Somogyi uo.

⁹³ Nagyrévi – Neppel uo.

⁹⁴ A katonai egyenruhák sokféle funkciót töltöttek be az évszázadok folyamán. Az egyenruhák egészen a 19. század végéig, de néhol még a 20. század elején is színesek és díszesek voltak. A színek a megkülönböztetés igénye miatt voltak jelentősek, azok biztonsági funkciót képviseltek (jól el lehetett különíteni az ellenséges és a saját csapatokat), ugyanis a harctéren könnyen megsebesülhetett a katona, ha nem volt egyértelmű, hogy melyik táborba tartozik. Dr. Lugosi József – Dr. Markó György: Hazánk dicsőségére. Budapest, 2008. (a továbbiakban: Lugosi – Markó) 363–374. o.

⁹⁵ Ságvári 172. o.

A színes egyenruhák helyébe a csukaszürke szín lépett, melynek viselését elsőként a gyalogságnál írták elő, a háború előrehaladásával azonban a lovas alakulatok is átvették ezt a színt (a Császári Királyi Hadsereg 1908-tól állította rendszerbe⁹⁶).

A fő prioritást innentől számítva tehát, már a harctéri alkalmazhatóság jelentette, a ruha társadalmi értékítéletét pedig a hierarchia csúcsán álló harctéri viselet határozta meg. Az első világháború tehát vízváltó volt a ruhák terén.

Egy háborús év eltelte után nyilvánvaló lett, hogy a csukaszürke szín nem felel meg a vele szemben támasztott követelményeknek,⁹⁷ mindezt pedig még alapanyaghiány is tetézte, így a tábori ruházat színét zöldes árnyalatú tábori szürkére (11. ábra)⁹⁸ változtatták (a német mintát követve), és a lovasság számára is rendszeresítették (4. sz. melléklet).⁹⁹

11. ábra Első világháborús baka 15 M (átmeneti) álló galléros kivitelű zubbonya, az új tábori szürke színből készült („feldgrau”) posztóból¹⁰⁰

⁹⁶ A század első évtizedében egyébként négyfajta színnel kísérleteztek: a csukaszürkével, az ún. kőszürkével, az ún. vasszürkével és a khaki színnel. *Ságvári* 157. o.

⁹⁷ Ahogy a korabeli illetékesek megfogalmazták: „a csukaszürke a terepen kevésbé vált be”. *Ságvári* 159. o.

⁹⁸ A tábori szürke szín bevezetésével egy időben –a szürke szín jellegtelen voltából fakadóan- a sapkarózsákat és a gombokat fénytelen horganyból kezdték gyártani, a magyar nadrágokról pedig eltűnt az azt meghatározó zsinórozás. *Barczy* 215. o.

⁹⁹ *Barczy* 214–215. o.

¹⁰⁰ Regia Militia Hungorum: Előzetes <http://militiahungarorum.extra.hu/elozetes.html> megtekintve: 2013. 11.28. 10:58

5. A Horthy-korszak utolsó hagyományőrző díszegyenruhái

5.1. A világháború és Trianon hatása

1918-ban sztrájkok, béketüntetések, katonalázadások és tömeges dezertálások jelezték, hogy a lakosságnak elege van a háborúból. A központi hatalmak 1918 nyarán és őszén, valamennyi fronton súlyos vereséget szenvedtek, s októberben gyors ütemben bontakozott ki a Monarchia felbomlása.¹⁰¹ Végül 1918-ban az első világháborút elvesztő Osztrák–Magyar Monarchia összeomlott.¹⁰² Az I. világháború mérlegére jellemző, hogy a Monarchia bevonult 8 millió katonájából 1.016.200 esett el, 1.943.000 megsebesült, 2.128.600 került hadifogságba.¹⁰³ Az első világháborút lezáró Párizs környéki békék Közép és Kelet és Délkelet-Európa politikai térképét átrajzolták.

1920. június 4-én Magyarországgal a Nagy Trianon palotában aláírták azt a békeszerződésnek nevezett diktátumot, melynek következtében a történelmi Magyarország 282 ezer km²-ről 93 ezer km²-re csökkent, így Ausztria mellett a hajdani középhatalomnak számító ország a térség legkisebb állama lett.

Ilyen mértékű redukálást egyetlen nép sem szenvedett el a modern kori Európa történelme során, s ennek kiheverése szinte lehetetlennek tűnt. A békeszerződés területi és etnikai következményei mellett más egyéb szigorú szankciókkal is sújtották az országot. Az ekkor mintegy 80 ezer főt számláló Nemzeti Hadsereget le kellett szerelni (mindössze 35 ezer főben engedélyezték annak létszámát-légierő, és páncélosok nélkül-), az általános hadkötelezettséget és hadianyaggyártást megtiltották, és azt szigorú ellenőrzés alá vonták (katonai ellenőrző bizottság által).¹⁰⁴

1922. január 1-jétől a magyar haderő a Magyar Királyi Honvédség elnevezést kapta. Létszáma az előírt 35 ezres létszámnál jóval kevesebb volt (még 1925-ben is csak 22 ezer), továbbá a korlátozások következtében azt nem lehetett fejleszteni, fegyverzete gyenge maradt, melyet a szigorú intézkedések gyakori kijátszása¹⁰⁵ sem tudott megváltoztatni.¹⁰⁶

¹⁰¹ Magyarország az I. világháborúban http://www.enc.hu/lenciklopedia/fogalmi/torttud_magy/mo_Ivh.htm megtekintve: 2013.11.26. 19:00

¹⁰² http://hu.wikipedia.org/wiki/1919es_magyar%E2%80%93rom%C3%A1n_h%C3%A1bor%C3%BA megtekintve: 2013.11.26. 16:14

¹⁰³ Ebből Magyarország összesen 3.800.000 embert mozgósított, akik közül 661 ezer elesett (17%), 743 ezer megsebesült (20%), és 734 ezer fogságba esett (19%). *Gergely Jenő – Izsák Lajos: A huszadik század története.* Budapest, 2000. (a továbbiakban: *Gergely – Izsák*) 24. o.

¹⁰⁴ *Gergely – Izsák* 54–56. o.

¹⁰⁵ A trianoni békeszerződést követően a győztes nagyhatalmak erősen lekorlátozták a haderőt, amit a vezetés igyekezett kijátszani, rejtve felállított alakulatokkal. Az első ilyen a Vámőrség volt, de még számtalan rejtett alakulat létezett, mint például a méneskar. *Barczy* 236. o.

A hadseregben ezen időszak jelentős befolyással bírt a viselet tekintetében, mivel az újjászervezett Magyar Királyi Honvédség a hagyományok megtartásával és a kor követelményeivel párhuzamban próbálta kialakítani az egyenruházat új rendszerét.

A Trianoni-békeszerződés után általános változás mutatkozott a teljes hadsereg külső ruházati jegyeinek egészében, valamint a 20-as éveket meghatározó revíziós törekvések és a nemzeti összetartozás, öntudat érzése jelentős hatást gyakorolt a ruházat egyes elemeire.

Egységesedésre irányuló kezdeményezésnek tudható be a „tábori barna” ruhaszín bevezetése (5. sz. melléklet). A magyar köznyelvben ez a „keki” színként vált ismertté. A keki színnel már a világháború ideje alatt (1917-ben) is történtek kísérletezések, mikor is célul tűzték ki, hogy a háború befejezésével az a Császári és Királyi Hadsereg ruhái közé integrálódik. A háború tényleges végével a Monarchia több utódállamában is valóban ez a szín lett mérvadó. A barna szín választásával kapcsolatban kellő érv szolgált hivatkozással a harctéri tapasztalatokra, az orosz hadsereg jól bevált keki ruhájára, vagy a Nemzeti Hadsereg egyedivé válására más egyenruhákkal szemben.¹⁰⁷ Ennek eredményeképpen a szürke szín eltűnt, mivel az új egyenruha alakításánál fontos szempontként esett latba, hogy az egyszerre legyen alkalmas harctéren, kimenőn és parádén, egyszóval általános használatra kívántak egyenruhát létrehozni.

Formavilágában az új ruházat többé-kevésbé monarchiás hagyományokat követett, magyaros jellegét pedig néhány historizáló elem adta, mint például a tábori sapkából átalakított Bocskai-sapka, vagy a gallérhajtókák sujtásozása. A ruházat fő elemeit érintő kérdésekben új elemként megemlíthetjük a zubbony a nyílt gombolását (Szent-korona ábrával), a zsebfedők ívelt kialakítását, a fegyvernemi színekre váltást az ezredszínek helyett.¹⁰⁸ A „Bocskai-sapka”¹⁰⁹ (vagy süveg) pedig a trianoni korszak egyik emblematisztikus ruhadarabja lett (12. ábra), és a nemzeti függetlenségi jelentéstartalom hordozójává vált.

A sapkajelvény középmezéjének kicserélése mellett – ami az uralkodói névjel nemzeti színekkel történő leváltását jelentette – a sapka bal oldalán alkalmazott topándísszel és a homlokrészre helyezett tollal (ami a 30-as évekig használatban maradt), igazi „magyar süveget”¹¹⁰ alkottak a magyar sapkából.¹¹¹

¹⁰⁶ *Gergely – Izsák* 127–128. o.

¹⁰⁷ *Ságvári* 173–174. o.

¹⁰⁸ *Lugosi – Markó* 363–374. o.

¹⁰⁹ A sapka bal oldalán „V” alakú vágás lett kialakítva ez lett az ún. „Bocskai-vágás”, amelyet fegyvernemi színű hajtókaposztóval és zsinórokkal fedtek be. Az egész készlet neve topán lett, és a topándísz, mint olyat, mind a mai napig használja a jelenlegi Magyar Honvédség. *Ságvári* 176. o.

¹¹⁰ Nem véletlen a süveg elnevezés, hiszen a sapka nagy hasonlóságot mutatott Bocskai István fejedelem hajdúinak süveg viseletével. *Ságvári* 174. o.

12. ábra Az 1918 után bevezetett első Bocskai-süveg¹¹²

A ma általánosan Bocskai sapkaként ismert fejfedő az osztrák-magyar lovassági tábori sapka mintájára készült. A Bocskait egyébként nem szerették a katonák, a bevezetésekor tiltakoztak is, mivel hiányolták a korábban megszokott szemernyőjét. Ezt végül csak a II. világháborúban hozták vissza.

5.3. Önálló kezdeményezések a békebeli egyenruházaton.

5.3.1. 1924: A Csáky-egyenruha

Bár kezdetben csak tábori ruházatot terveztek a Nemzeti hadseregnek, a díszruházat terén 1920-as évek eleje azonban tartogatott egy meglepően szokatlan kezdeményezést is, melyet aztán később két újabb változás követett. Az első ilyen kezdeményezésnek egy díszegyenruha erőltetett rendszerbe állítása tekinthető, mivel az a 16–17. századi hagyományokat próbálta a 20. századdal összeegyeztetni.

Ez volt az 1924-ben rendszeresített gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter után elnevezett „Csáky-egyenruha”. Az egyenruha a társasági viselet részét képezte, ekkor még a díszegyenruházat részét képezte a társasági egyenruha is. Elmondható róla, hogy a magyar hadtörténet egyik legrövidebb ideig használatos díszruhája volt ez a darab.

¹¹¹ Dr. Tóth László: A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926-1945. Budapest, 2009. (a továbbiakban: Tóth) 14. o.

¹¹² <http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/tartalom/vit%C3%A9z-v%C3%A9n-zolt%C3%A1n-fhdgyaranysarkanty%C3%BAs-vit%C3%A9z> megtekintve: 2014.01.11. 16:00

A ruhát a tisztek számára rendszeresítették, de a legtöbben már akkoriban is anakronisztikusnak tartották kinézetét, nem volt hagyománya, valamint igen drága is volt, emiatt csak kevesen csináltatták meg, és még kevesebben viselték. Alig két év múlva a honvédelmi miniszter kénytelen volt megszüntetni viselését.¹¹³

Ahhoz, hogy jól lássuk miért is volt ez ruha annyira idegen a korabeli társadalom számára, általános képként szolgáljon egy korabeli írásos beszámoló kiragadott részlete (Milotay István¹¹⁴ egyik cikke a „Magyarság” című legitimista napilapból) a ruháról megfogalmazott véleményével kapcsolatban:

*„... Amíg a hadsereg hadsereg lesz, addig zsinór - és sapkagondjai is lesznek minden hadvezetőségnek, ha a teljesítőképességet, a közszellemet, a fegyelmet vagy a győzelmeket nem is ezek miként való megoldása biztosítja.....Az új formaruhát nemcsak egységesnek, hanem magyarosnak is tervezik, elsősorban természetesen a díszuniformist, melynél nem annyira a gyakorlati, hanem a reprezentációs szempontok érvényesülnek.....Az új tiszti öltözetek tervrajzát elképedve szemléltük,.....ezek a magyarosság és a történelmi hagyományok nevében a színházak és temetkezési vállalatok alkalmazottjainak szomorú atilláit, kucsmáit és nadrágjait akarják a hadsereg útján népszerűsíteni.
Nem tudjuk, kiszabják-e csakugyan valaha őket.....akkor se lenne belőlük sohasem egyenruha, hanem kosztümök maradnak.....Ilyet sohasem viseltek magyar katonák. Jurátusok, színészek, költők vagy diákok talán igen, de a történelmi magyar katonaviseletből.....egyetlen vonás sincs ebben a tervben.”¹¹⁵*

Csáky Károly honvédelmi miniszter, a ruha létjogosultságának igazolásaként a reflektált (szeptember 11-én) Milotay cikkére a „8 órai Ujság” című lap hasábjain, melyben kifejti, hogy a közös huszár ruhája nem is 400 éves és a régi magyar ruha kompromisszumos megrontásából származik, ezért akarnak visszatérni a régi, valódi tradíciókhoz, és ez az oka annak, amiért a hosszú atillát választották. Tulajdonképpen igaza volt, bár a viseletkutatás

¹¹³ Anczug Tanszék Baráti Társaság: Az atilla <http://anczug.opx.hu/index.php/az-atilla/megtekintve>: 2013.11.28. 10:52

¹¹⁴ 1883. május 3-án született Milotay István szélsőjobboldali publicista, lapszerkesztő, a Horthy-korszak újságírásának egyik ellentmondásos, ma már kevésbé ismert alakja. Rubiconline: 1883. május 3. Milotay István publicista születése http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1883_majus_3_milotay_istvan_publicista_szuletese/ megtekintve: 2014.06.17. 20:02

¹¹⁵ Barczy Zoltán: A M. Kir. Honvédség egyenruhái (kézirat) 172. o.

még fejletlen volt, és egyik cikk sem tapintott rá a lényegre, hogy az ország fennálló gazdasági helyzetében egy új díszmagyarnak is beillő ruha igen költséges.¹¹⁶

A díszruházat fő elemei az alumínium díszsisak és az aranyveretes díszöv (amelyet a viseleti mód megnevezése szerint rendben és sorban hordtak), a társasági viselet elemei pedig a tulipános zsinórozású díszatilla, fekete szalon pantalló voltak. A sisak a „Lohengrin” gúnynevet nevet kapta (13. ábra).¹¹⁷

Anyagát tekintve a ruházat kamgarn szövetből (különleges gyapjú) készült, elől 7 darab arany sújtással¹¹⁸ gombolódott, derékban szabott kivitelű volt (14. ábra). Főbb részeit az állógallér,¹¹⁹ a mellzsinórzat,¹²⁰ az ujj vitézdíszek,¹²¹ a hátrész-zsinórdísz,¹²² a Bocskai-vágás,¹²³ a vállfő-díszek¹²⁴ és a rendfokozati jelek képezték.¹²⁵

A jellegzetes Bocskai-vágás a társasági ruhához rendszeresített Bocskai kalpagon itt is tetten érhető. A kalpag részei a korabeli leírás alapján a fejrész, homlokdísz, sapkarózsa, sastoll illetve a fehér kócsagforgó (a tolldíszeket ünnepi alkalmakkor viselték – udvari ünnepek, szolgálaton kívüli ünnepélyek, templomi kirendelések, esküvők -, egyéb alkalmakkor – bál, színház – toll nélkül kellett viselni¹²⁶) valamint Bocskai dísz voltak.

A fejrész az úgynevezett karimából (magassága elől 6,5-7 cm, hátul 7,5-8 cm, oldalt 9-9,5 cm volt¹²⁷) és tucsakból állt. A karima merevítése enyvezett vászonnal vagy annak mindkét oldalán elhelyezett lemezzel lett megoldva. A karima elő részén volt megtalálható a homlokdísz, a sapkarózsa a sastollal, valamint a fehér kócsagforgó. A homlokdísz kialakítása (aranyozott tompakbádogból, vagy sárgarézről sajtolva, magassága: 6 cm, legnagyobb

¹¹⁶ Barczy Zoltán: A M. Kir. Honvédség egyenruhái (kézirat) uo.

¹¹⁷ Ságvári 186–187. o.

¹¹⁸ 7–7 skofium gombbal, és mellhurokkal zárható volt. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 162.o.

¹¹⁹ Merevített betétből készült (atillaszövetből). A gallér zárása feketére lakkozott kapsokkal volt biztosított. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 165.o.

¹²⁰ Trapéz alakban a mellől lefelé fokozatosan rövidült. A mellzsinórzat külső végei két kisebb gömbölyű, és egy nagyobb hosszúka, csúcsos karikát képeztek, a karikák fölött egy-egy aranyrózsa helyezkedett el, a zsinór közepét pedig egy skofiumfonalából kialakított gyűrű fogta át. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

¹²¹ Kialakítása ugyanolyan volt, mint a mellzsinórzaté, vastagsága 4-5 mm. Az ujjvitézdíszek (skofium sújtásdíszítéssel) alsó részén ujjhajtókák kaptak helyet, törzstisztek, és tábornokok részére 4 mm széles paszomány díszítette az ujjat. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

¹²² Zsinórzata (4-5 mm) ugyanolyan kialakításban készült, mint a mellzsinórzat, a galambkosarak 30 mm-es méretben, aranszálakból horgolt módon kerültek elhelyezésre. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

¹²³ Részben az atilla díszítésére, részben a kard elhelyezésére szolgált. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

¹²⁴ Csíkosan vert 5 mm vastagságú gömbölyű arany és skofiumfonalból volt fonva, a fonat fő és törzstisztek valamint tábornok részére eltérő méretben készült (20, 26, 32 mm). Hossza 13–16 cm volt. 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 169.o.

¹²⁵ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 159.o.

¹²⁶ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 162.o.

¹²⁷ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

szélessége 6-2 cm¹²⁸) domború volt, benne babér és tölgyfagallyakkal körülvelt Magyarország címer kapott helyet, a Magyar Szent Korona dicsfényével díszítve.¹²⁹ (6. sz. melléklet)

A sapkarózsa hátsó részén egy 7 cm hosszú huzalnyelv került kialakításra, amelyre egy hüvelyt forrasztottak, a toll elhelyezése miatt. A sastollat (szára nélkül), amely 30 cm hosszú volt fő és törzstisztek számára rendszeresítették, míg a fehér kócsagforgó a tábornoki karé volt. Elhelyezésük szempontjából előírták, hogy úgy kell felrakni, hogy az kissé balra hajoljon.¹³⁰

Az atilla szoknyarésze a XVII. század divatát jellemezte. Hozzá fekete nadrág (külső varrásában szegély volt, vagy paszpól), fehér glacé kesztyű és fekete (magas illetve sima¹³¹) cipő járt. Ez az egyenruha nagyon rövid életű volt, mindössze 2 évig maradt a rendszerben, utána kivonták a rendszerből. (7. sz. melléklet)¹³²

13. ábra Tábornoki Lohengrin sisak¹³³

¹²⁸ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet uo.

¹²⁹ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 159.o.

¹³⁰ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 162.o.

¹³¹ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 169.o.

¹³² Anczug Tanszék Baráti Társaság: Az atilla <http://anczug.opx.hu/index.php/az-atilla/megtekintve>: 2013.11.28. 10:52

¹³³ Érdemrendek, kitüntetések, egyenruhák <http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/tartalom/t%C3%A1bornoki-lohengrin-sisak> megtekintve: 2013.11.28. 11:32

14. ábra Csáky Károly (1873–1945) hadügyminiszter, az általa rendszeresített társasági (dísz) egyenruhában¹³⁴

5.3.2. Az 1926 M társasági ruha

A „Csáky–ruha” bevezetésétől számítva alig két év elteltével, új egyenruha váltotta azt, mivel bebizonyosodott: művi úton nem lehet viseleti hagyományokat teremteni. Az új társasági ruházat visszatért a hagyományos szabású, monarchiás fazonhoz, visszanyúlva lényegében az 1849-es huszáratillához. Ez volt az 1926 M társasági ruha (15. ábra).

A ruhát a 11865/eln. 14. 1926-os körrendelet alapján vezették be, ahol is az első két pont rögtön megszüntette az 1924-es Csáky egyenruha egyes elemeit, és július 27-ei keltezéssel már az 1926 M atilla viseletét írta elő.¹³⁵

Külső jegyeit tekintve a ruházat zsinórzata (mellzsinórzatát „kutyatökösnek”, míg a hátzsinórzatot „pávafarkasnak” nevezték) a tábornoki zsinórzat formáját követte¹³⁶

¹³⁴ http://thomas-sz.com/web_adel/csaky/biographie/karoly.html megtekintve: 2013.11.28. 11:40

¹³⁵ „A Kormányzó Úr Ő Főméltósága folyó évi július hó 27-én kelt magas elhatározásával elrendelni méltóztatott, hogy

I. Az A-26. 3. Függelék jelzésű szolgálati könyvhöz kiadott Egyenruha Szabályok I.1. pontjában leírt Bocskay kalpag és az I. 2. pontjában leírt atilla megszüntetessék, és helyettük új atilla, kalpag és díszöv rendszeresíttessék.” 11865/eln. 14. 1926. körrendelet 174.o.

¹³⁶ „II. Az új atilla szabása és díszítése, az ujjak díszítésének kivételével, azonos az A-26. jelzésű szolgálati könyv VI. rész 7. lapoldalán leírt csukaszürke (régii tábornoki) atilláéval, az aljrész azonban oly hosszú, hogy

(mellzsinórzat zsinórvége 2-ös ívelésű), ezzel szemben a karhajtóka zsinórzata „historizáló” stílust követett, így az attól eltérő volt.¹³⁷

Az atillát a fegyvernemi megkülönböztetés érdekében különböző színekben adták ki (zöld, sötétkék, barna, fekete, világoskék), melyet fekete sapkával, és szalonnadrággal, nyáron a Pejacsevich-pantallóval¹³⁸ lehetett viselni.¹³⁹ A ruházathoz eredetileg tervezett díszkalpagot, díszövet és az atilla színéhez illő díszköpeny kiadását elhalasztották a „viszonyok javulásáig” – végül ezekből semmi nem lett. A buzérvörös szegélyezésű szalonpantallót (kékszürke tiszti nadrág utódját) 1918 után először a Csáky-ruhához vették elő, de a fekete sapka ekkor még kihordásra engedélyezett cikk maradt, mivel a Csáky-ruhához külön díszföveget terveztek.

Minthogy az 1926 M atillához tervezett kucsma végül elmaradt, legegyszerűbbnek látszott a már meglévő, hagyományos, mondhatni „jól bevált” fekete tiszti sapka visszahozása. Érdekes módon ez később kiszorította, az addig használt barna tiszti sapkát is.

Az 1927-ben frissen bevezetett tiszti díszatillát 214 és 434 pengő közti áron lehetett megvenni (az ár eltérését az aranyozott zsinórzat eltérő minősége okozta, mivel a legdrágább változat tűzaranyozott zsinórozással készült), anyagminőség tekintetében négyféle változat közül lehetett választani, de még a legolcsóbb fajtája is majdnem elérte egy hadnagy teljes havi illetményét. Így nem csoda, hogy alig néhány évvel az atilla bevezetése után elkezdtek foglalkozni a viselés esetleges korlátozásával, illetve az atilla olcsóbbá tételének lehetőségeit kutatták, hiszen a tisztikar számára nagyon is „zsebbe vágó” volt az atilla-kérdés.¹⁴⁰

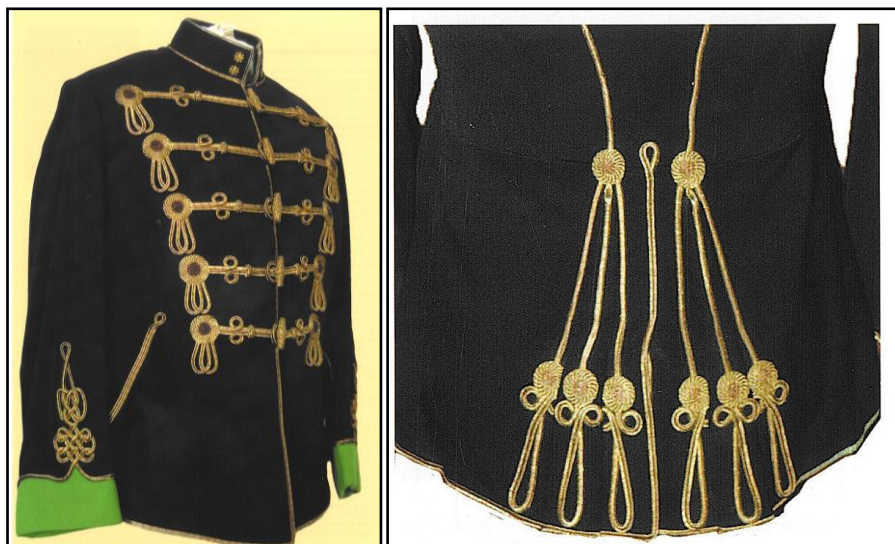
alsó széle a lábköz magasságáig érjen vagyis, hogy az ülep teljesen el legyen fedve.” 11865/eln. 14. 1926. körrendelet 174.o.

¹³⁷ Ságvári 186. o.

¹³⁸ A gróf Pejacsevich Miklós lovassági tábornokról elnevezett nadrág a 19. század közös hadsereg tisztikara viselt nyári pantalló volt. Ez volt az ún. Pejacsevich-nadrág. Fehér vászonból és vitorlavászon-színű, drapp gyapjúszövetből készült. Ságvári 151. o.

¹³⁹ Ságvári 186. o.

¹⁴⁰ Baczoni Tamás: A Magyar Királyi Honvédség társasági díszatillái 1926–1940. Katonaújság, 2010/12. (a továbbiakban: Baczoni) 15; 23. o.

15. ábra Magyar 26 M. atilla (elöl, hátulnézet)¹⁴¹

5.3.3. Az 1931 M társasági ruha

Noha az 1926 M díszruha olcsóbb volt, mint az 1924-es elődje, a nem túl jó anyagi helyzetben lévő tisztikar jelentős részének ennek a beszerzése is gondot okozott, így az atilla kiváltására egy olcsóbb ruhadarabot, zsinóros társasági zubbonyt rendszeresítettek (16. ábra).¹⁴²Ezt a kormányzó által 1931-ben kiadott körrendelet irányozta elő.¹⁴³

Ezzel az időszakkal vette kezdetét a díszviselet és a hagyományos társasági viselet megkülönböztetése. 1931 végétől beszélhetünk díszatilláról (nagy-atilla; 17. ábra) és társasági zubbonyról (kis-atilla).¹⁴⁴

A zubbony rendszeresítésével az atilla viselete a „nagytársasági” alkalmakra korlátozódott-annak beszerzése elvileg kötelező volt¹⁴⁵-, mégis inkább csak azon tisztektől várták el a viselését, akik olyan helyen teljesítettek szolgálatot, ahol a társasági

¹⁴¹ Baczoni 12, 19. o.

¹⁴² Barczy 238. o.

¹⁴³ „Társasági zubbony rendszeresítése és egyéb öltözeti módosítások.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága folyó évi május hó 11-én kelt magas elhatározásával a következő öltözeti módosításokat rendelte el:

1. a tisztek részére társasági zubbony rendszeresítését,
2. a törzstiszti és főtiszti atilla módosítását,
3. tisztek részére atilla kötelező viselését,
4. a tiszti díszsisak és a szolgálati jelvények eltörlését és
5. az öltözködési szabályok módosítását.” 4629/eln. 14. – 1931. számú körrendelet

¹⁴⁴ A kis-atilla atillaszövetből készült, a régi honvédhuszártiszti zubbonyhoz hasonlóan, a mellrészét 5 zsinórral díszítve. Gallérja alapposztó volt. A polgári ruházat szmokingját helyettesítő szándékkal készült. Barczy uo.

¹⁴⁵ 1931. december 31-el lett megállapítva a beszerzési ideje. 4629/eln. 14. – 1931. számú körrendelet

rendezvényeken való gyakori részvétel a hadsereg presztízse okán, szükségessé tette az elegáns megjelenést.¹⁴⁶

16. ábra Hadnagy 1931 mintájú társasági
zubzonyban (kis-atilla)¹⁴⁷

17. ábra Zászlós
1931 mintájú díszegyenruhában
(nagy-atilla)¹⁴⁸

A tiszti társasági ruházat alapeleme a buzérvörös pantalló volt, amely a határvadász egységek, valamint a tábornoki karon kívül (nekik tábornoki sávok voltak) egységes külső vonásokat mutatott. Az atilla kar és hátszinórzata egyúttal átalakult (huszártisztihez hasonló lett), továbbá a ruhán a különféle gallérjelvények is megjelentek.¹⁴⁹

Ebben az évben törölték el a Lohengrin-sisaknak csúfolt Csáky-féle díszsisakot, és a szolgálati díszjelvényeket. Ettől kezdve díszben a hivatalos viselet a rohamsisak volt. Előkelő kivitelezésük dacára az atillák kora a 30-as években lejárt, sem a társadalmi viszonyok, sem a tisztikar anyagi helyzete nem indokolta az ilyen pompázatos és fölöttébb költséges ruhadarab megtartását a hadsereg viseleti rendjében. Az atillák és a zsinóros zubzonyok ezzel végleg eltűntek a magyar tiszt ruhatárából, jóllehet napjainkban ismét jellemzővé vált viseletük.¹⁵⁰

¹⁴⁶ A nagy-atilla ettől kezdve a polgári frakk szerepét töltötte be. *Ságvári* 187. o.

¹⁴⁷ *Tóth* 11. o.

¹⁴⁸ *Baczoni* 22. o.

¹⁴⁹ *Barczy* 238. o.

¹⁵⁰ *Tóth* 12–13. o.

Itt érdemes megemlíteni a Nemzeti Közsolgálati Egyetem (amelynek többek között a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem volt az elődje), Ludovikás hallgatóinak díszöltözetét, amelynek első kísérletei tervei 2009-ben kezdődtek meg.

A gondosan összeállított három ruhakonstellációból a közvélemény alapján egyet kellett kiválasztani, amely a leginkább megfelelőnek mutatkozott az iskola e ruhájával kapcsolatban kitűzött céljához. Azt hiszem, a képek alapján le sem kell írnom (az eddigiek fényében), hogy mi volt ez a cél. (18. ábra)

18. ábra Ludovikás hallgatói díszegyenruha tervezet¹⁵¹

Hosszú, több mint egyéves előkészítő munka eredményeképpen a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere jóváhagyta a hallgatói díszöltözet bevezetésének a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektora által előterjesztett koncepcióját, és elrendelte a korábbi egyetemi szavazás során is jelentős többséget elért „A” változat bevezetését. (19. ábra) Az új hallgatói egyenruha bevezetésének több indoka is volt. A díszöltözet rendszeresítésével hagyományt teremtenek. Bevezetésével tisztelgnek a nemzeti tisztképzésért évszázadokon keresztül küzdő magyar személyiségek, a háborúkban hősi halált halt, a magyar hadseregben mindenkor szolgált tisztek előtt, és őrzik az általuk képviselt értékeket.¹⁵²

¹⁵¹ Díszegyenruha a hallgatóknak <http://www.honvedelem.hu/cikk/15325> megtekintve:2013.12.03. 17:05

¹⁵² Díszegyenruha a hallgatóknak <http://www.honvedelem.hu/cikk/15325> megtekintve:2013.12.03. 17:05

19. ábra A megvalósult díszegyenruha¹⁵³

6. Összegzés

Dolgozatomban a Magyar Honvédség utolsó Monarchiás hagyományú díszegyenruháinak bemutatását tűztem ki célul, képet adva magáról a díszviselet jellemzőiről, annak általános változásairól, és napjaink hagyományőrző katonai ruházatáról. Az eddigiek fényében megállapítható, hogy minden nagyobb egyenruha változás a politikai szemléletváltás, a háború utáni kényszerűség, vagy a kísérletező kedv eredménye volt.

Napjainkban az egyenruhánk utolsó jelentősebb változásának fő okaként a rendszerváltás és a NATO csatlakozásunk szolgált, s utóbbi jelentős mértékben befolyásolja a politikai vezetés Honvédségi egyenruha viseletre vonatkozó jövőbeli terveit is. A letűnt korszakok nem mentek feledésbe, napjainkban ismét fontossá vált a hagyományőrzés, és ez a viseleten tükröződik elsőként. Ilyen hagyomány többek között a magyar honvédtisztek képzése, hiszen a magyar nyelvű tisztképzés létrejötté az alkotmányos szabadság létrejöttéhez köthető. Akár napjaink, akár a múlt díszegyenruháira tekintünk, alapvető értékük abban rejlik, hogy viselőjük hűnek érezheti magát a múlthoz, büszke lehet a jelenére, és példát mutathat a jövő nemzedékek számára. Az utolsó díszegyenruhák ezt az értéket képviselik számomra, és véleményem szerint jelentősen hozzájárulnak akár a mai fiatalság nemzeti öntudatának ébren tartásához is.

¹⁵³ <http://www.honvedelem.hu/nyomtat/16933> megtekintve:2013.12.03. 17:16

Felhasznált irodalom

1. Baczoni Tamás 2010/12: A Magyar Királyi Honvédség társasági díszatillái 1926–1940. *Katonaiújság*, 12; 19; 22. o.
2. Baczoni Tamás–Tóth László 2009/10: A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926–1945. *Rubicon*, 24–41. o.
3. Barczy Zoltán – Somogyi Győző 1990: *Királyért és hazáért: A magyar királyi honvédség szervezete, egyenruhái és fegyverzete 1868–1918*. Corvina Kiadó, Budapest.
4. Barczy Zoltán: *A magyar királyi honvédség egyenruhái*. (kézirat) 172. o.
5. Barczy Zoltán 1991: *Évszázadok egyenruhái*. Stúdió-Pé Bt, Budapest.
6. Dr. Lugosi József – Dr. Markó György 2008: *Hazánk dicsőségére*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
7. Dr. Nagyrévi-Neppel György 1973: *Huszárok*. Corvina Kiadó, Budapest.
8. Dr. Tóth László 2009: *A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926 – 1945*. Palatia Nyomda és Kiadó Kft, Budapest.
9. Gergely Jenő – Izsák Lajos 2000: *A huszadik század története*. Pannonica Kiadó, Budapest.
10. *MH Öltözködési Szabályzat* 2006. Magyar Honvédség, Budapest. (3 – 6. old.)
11. Rácz Árpád (Szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. In: *A honvédség létrejötte Szerk. Ságvári György*. Budapest, 2000. 253 – 254. o
12. Rácz Árpád (szerk.) 2000: Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. In: *A honvédség létrejötte; Szerk. Hermann Róbert: Aquila* Rubicon Kiadó, Budapest. 273–277. o.
13. Ságvári György 2010: *Magyar uniformisok a honfoglalástól napjainkig*. Kossuth Kiadó, Budapest.
14. Somogyi Győző 2011: *Mária Terézia magyar katonái*. Cser Kiadó, Budapest.
15. 13.672/eln. 14.–1924. körrendelet 159–169. o.
16. 11865/eln. 14. 1926. körrendelet
17. 4629/eln. 14. – 1931. számú körrendelet

Internet

1. Nemesi felkelés <http://hu.wikipedia.org/wiki/Insurrectio> megtekintve 2013.11.18. 14:20
2. Mária Terézia http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ria_Ter%C3%A9zia megtekintve 2013.11.18. 14:15
3. Az egyenruha története és szerepe a különböző korokban <http://www.katonasuli.hu/cikk/77#83> megtekintve 2013.11.18. 20:28
4. A Császári és Királyi (K. u. K.) hadseregbeli huszárság 1848-ban érvényes felszerelése http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve 2013.11.19. 10:39
5. Egyenruha történeti kiállítás <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas> megtekintve 2013.11.19. 11:16
6. A dolmány <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/1-1630.html> megtekintve 2013.11.19. 12:42
7. Hadsereg <http://hu.wikipedia.org/wiki/Hadsereg> megtekintve: 2013.11.21. 10:58
8. A magyar haderők az 1848–49-es szabadságharcban http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_hadt%C3%B6rt%C3%A9net megtekintve 2013.11.21. 13:13
9. Wikikönyvek: Heraldikai lexikon/csákó http://hu.wikibooks.org/wiki/Heraldikai_lexikon/Cs%C3%A1k%C3%B3 megtekintve: 2013.11.21. 13:29
10. Egyenruha történeti kiállítás <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas> megtekintve: 2013.11.21. 17:07
11. Magyar népviselet http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_n%C3%A9pviselet megtekintve: 2013.11. 22. 11:26
12. http://www.google.hu/imgres?imgurl=http://maghun.com/keptar/albums/userpics/11150/thumb_csizma011.jpg&imgrefurl=http://maghun.com/keptar/displayimage.php%3Fpid%3D15370&usg=__IfyIDh9IUx3Kjdjk9Le_Ymo0MAY=&h=194&w=200&sz=12&hl=hu&start=13&zoom=1&tbnid=3qyh98LtTAU6M:&tbnh=101&tbnw=104&ei=nTKPUtzkEuis0QWpy4C4Ag&prev=/images%3Fq%3Dmagyaros%2Bcsizma%2B18

- 48%26sa%3DX%26hl%3Dhu%26gbv%3D2%26tm%3Disch&itbs=1&sa=X&ved=0
CEEQrQMwDA megtekintve: 2013.11.22. 11:34
13. <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/husartortenelem/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok/1867-1914-kozos-es-honvedhuszarok>
megtekintve: 2013.11.22. 17:01
14. http://hu.wikipedia.org/wiki/Porosz%E2%80%93osztr%C3%A1k%E2%80%93olasz_h%C3%A1bor%C3%BA megtekintve: 2013.11.22. 17:20
15. Tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület: A ruházat kialakulása
<http://www.honvedlap.tapolcanet.hu/hagyomanyo01.htm> megtekintve: 2013.11.23. 10:05
16. http://hu.wikipedia.org/wiki/1919-es_magyar%E2%80%93rom%C3%A1n_h%C3%A1bor%C3%BA megtekintve: 2013.11.26. 16:14
17. http://hu.wikipedia.org/wiki/Nemzeti_Hadsereg megtekintve 2013.11.26. 16:05
18. Magyarország az I. világháborúban
http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/torttud_magy/mo_Ivh.htm megtekintve: 2013.11.26. 19:00
19. Anczug Tanszék Baráti Társaság: Az atilla <http://anczug.opx.hu/index.php/az-atilla/> megtekintve: 2013.11.28. 10:52
20. Érdemrendek, kitüntetések, egyenruhák <http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/tartalom/t%C3%A1bornoki-lohengrin-sisak> megtekintve: 2013.11.28. 11:32
21. http://thomas-sz.com/web_adel/csaky/biographien/karoly.html megtekintve: 2013.11.28. 11:40
22. Díszegyenruha a hallgatóknak <http://www.honvedelem.hu/cikk/15325> megtekintve: 2013.12.03. 17:05
23. <http://www.roncskutatas.hu/node/4207> megtekintve: 2014.01.07. 10:42
24. <http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/tartalom/vit%C3%A9z-v%C3%A9n-zolt%C3%A1n-fhdgyaranysarkanty%C3%BAs-vit%C3%A9z> megtekintve: 2014.01.11. 16:00
25. http://www.fehervarihuszarok.hu/10_ruhazat.html megtekintve: 2014.01.11. 18:17

26. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_5/019_elso_vilagaboru.htm megtekintve: 2014.03.21. 19:12
27. Wikiszótár: egyenruha http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Egyenruha megtekintve: 2014.05.21
28. Lovasok.hu: Huszárezredek 1683-1768 között
<http://www.lovasok.hu/index.php?i=15828> megtekintve 2014.05.23 14:28
29. Rubiconline: 1883. május 3. Milotay István publicista születése
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1883_majus_3_milotay_istvan_publicista_szul_ete/ megtekintve: 2014.06.17. 20:02

Mellékletek

1. számú melléklet: az első huszárezredek ruházati elemei (18. század)

Radetzky–huszárezred katonája (tishti csákóban, dolmány, és mente viseletével) dísz és tábori öltözetben¹⁵⁴

¹⁵⁴https://www.google.hu/search?newwindow=1&biw=1440&bih=767&tbm=isch&sa=1&q=az+els%C5%91+husz%C3%A1rezredek&oq=az+els%C5%91+husz%C3%A1rezredek&gs_l=img.3...122744.126556.0.126836.21.19.0.2.2.0.66.962.19.19.0....0...1c.1.37.img..12.9.420.SGFLcuKJXtg#facrc=_&imgdii=tYxsWhqeq2lpIM%3A%3BaxJpzAAjs0ywsM%3BtYxsWhqeq2lpIM%3A&imgrc=tYxsWhqeq2lpIM%253A%3B4aKoqh38jSbY0M%3Bhttp%253A%252F%252Fcms.sulinet.hu%252Fget%252Fd%252F35b04efa-cc1b-4b2f-87d4-86493ebb2ad7%252F1%252F3%252Fb%252FNormal%252F022.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Ftudasbazis.sulinet.hu%252Fhu%252Ftarsadalomtudomanyok%252Ftortenelem%252Fhuszartortenelem%252F2%252F1798-1848-a-napoleoni-haborukban%252Fhuszarezredek-1-6%3B133%3B200 megtekintve: 2014.03.21. 18:31

2. számú melléklet: tiszti csákók (1848–49)

*Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc katonáinak jellegzetes csákováiseletei*¹⁵⁵

¹⁵⁵ https://www.google.hu/search?newwindow=1&biw=1280&bih=891&tbm=isch&sa=1&q=a+szabads%C3%A1gharc+katon%C3%A1i&oq=a+szabads%C3%A1gharc+katon%C3%A1i&gs_l=img.3...536647.543611.0.543945.23.12.0.11.11.0.125.873.10j2.12.0....0...1c.1.32.img..2.21.831.576Bzg7C0tI#facrc=_&imgdii=_&imgrc=t28dydAkg6X4JM%3A%3BQ50lq2iCC9IEZM%3Bhttp%253A%252F%252Fupload.wikimedia.org%252Fwikipedia%252Fcommons%252F4%252F40%252Fvil%2525C3%2525A1gosi_fegyverlet%2525C3%2525A9tel.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.hotdog.hu%252F1848-49-szabadsagharc-em%252Falkategoriak%3B695%3B540 megtekintve: 2014. 01.07. 10:31

3. számú melléklet: az Osztrák–Magyar Monarchia idejében

A jellegzetes tollbokrétákat a lószőrforró váltotta fel a huszárcsákón. A jobb oldali katonán a Bocskai-sapka elődje, a piros tábori sapka látható.¹⁵⁶

¹⁵⁶https://www.google.hu/search?newwindow=1&biw=1280&bih=891&tbm=isch&sa=1&q=magyar+katon%C3%A1k+az+els%C5%91+vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BAban&oq=magyar+katon%C3%A1k+az+els%C5%91+vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BAban&gs_l=img.3..0i24.202783.211253.0.211545.37.15.0.22.22.0.107.1083.13j2.15.0....0...1c.1.32.img..0.37.1147.7iZiVDCejsw#facrc=_&imgdii=_&imgrc=bSVSIM1MCCv7YM%3A%3BHX3iyAN8aimX4M%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.zmne.hu%252FForum%252Fkepek%252Fotodik04%252Fkiegyezes1_.jpg%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.zmne.hu%252FForum%252F04otodik%252Fkiegyezes_.htm%3B556%3B600 megtekintve: 2014.01.07. 10:26

4. számú melléklet: az I. világháború

*1915: szegedi huszárok lovon. Ruhájukon már nyoma sincs a díszítettségnek.*¹⁵⁷

¹⁵⁷ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_5/01_9_elso_vilaghaboru.htm megtekintve: 2014.03.21. 19:12

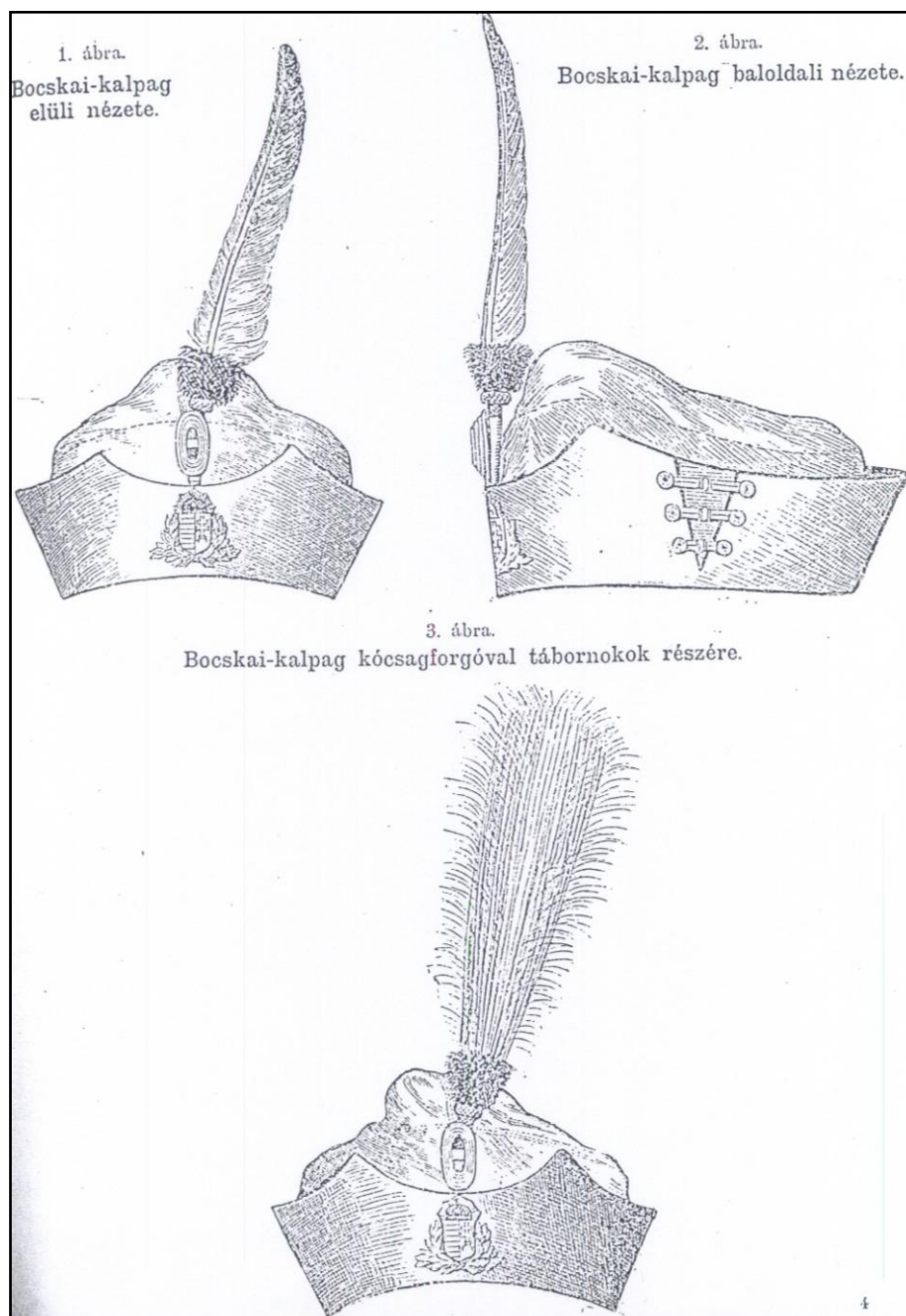
5. számú melléklet: a Magyar Királyi Honvédség egyenruhái a két világháború között

Egyenruhatabló 1920–1945¹⁵⁸

¹⁵⁸ <http://www.roncskutatas.hu/node/4207> megtekintve: 2014.01.07. 10:42

6. számú melléklet: az 1924-es Csáky egyenruhához rendszeresített Bocskai kalpag, és díszei

1 kép. Az 1924-es Bocskai kalpag¹⁵⁹

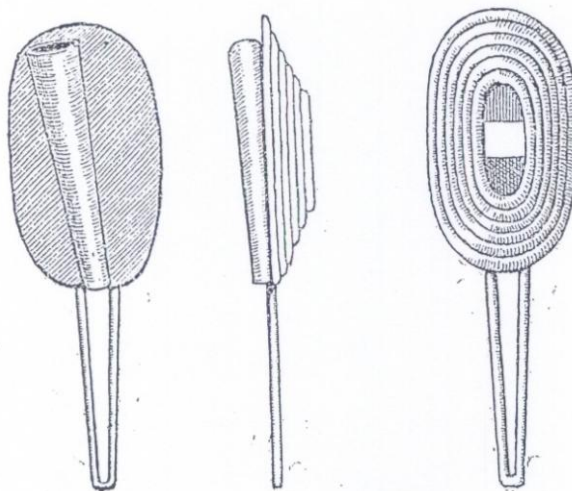
¹⁵⁹ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 160.o.

Homlokdisz Bocskai-kalpaghoz.

5. ábra.

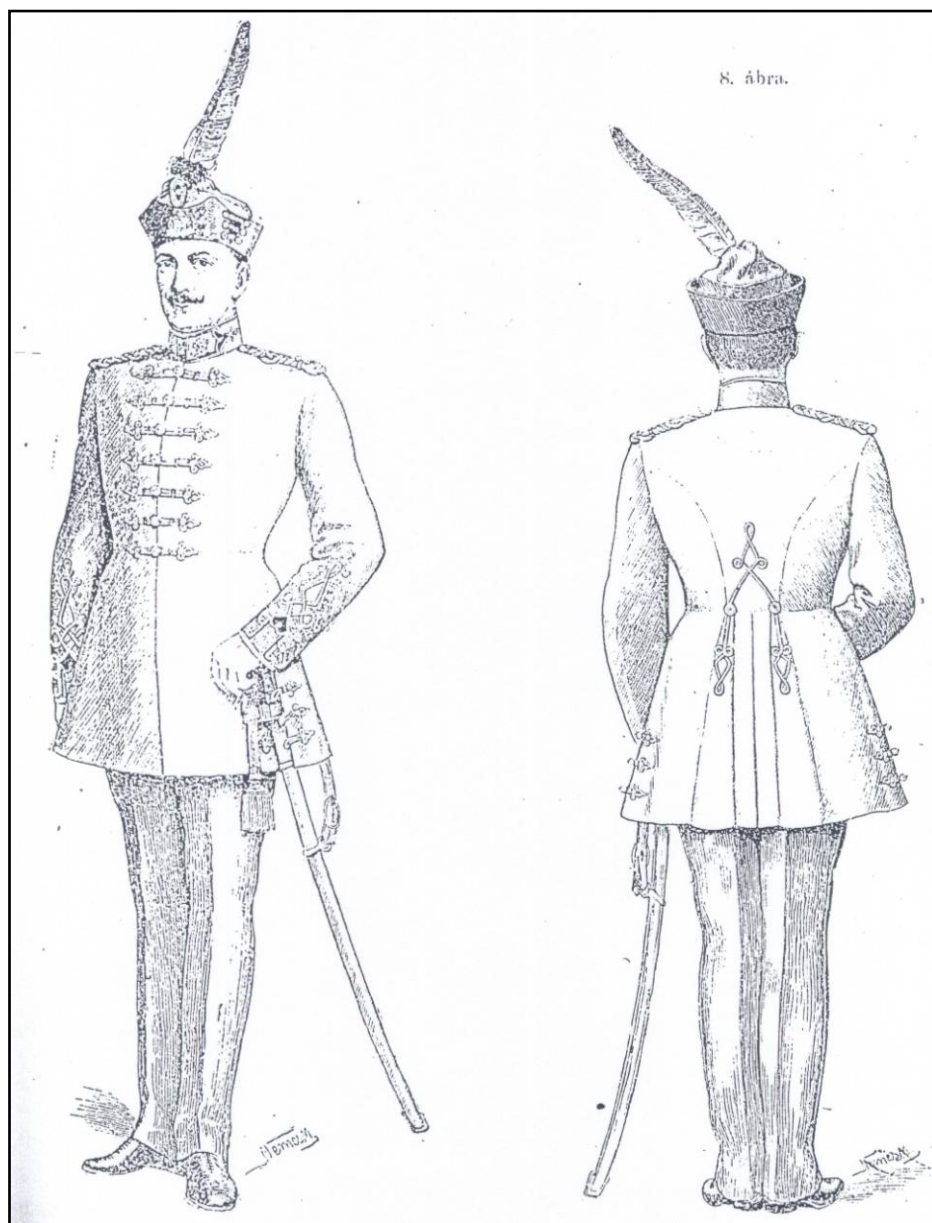
Sapkarózsa Bocskai-kalpaghoz.

2. kép A karima díszítőelemei¹⁶⁰

¹⁶⁰ 13.672/el. 14.–1924. körrendelet 161.o.

7. számú melléklet: az 1924-es Csáky egyenruha

Szabályos társasági viselet a korabeli képek alapján¹⁶¹

¹⁶¹ 13.672/eln. 14.–1924. körrendelet 163.o.

8. számú melléklet: a rendszerváltást követő évek főbb egyenruhái

Köznapi, társasági, gyakorló öltözetek¹⁶²

¹⁶² <http://militaria.gportal.hu/gindex.php?pg=33347014> megtekintve: 2014.01.10. 17:43